РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ 2019.

Београд, јул 2020.

Садржај

Садржај 2
Листа скраћеница 3
ПРЕДГОВОР 4
ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ 5
ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА 15
ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА 26
ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ 41
ДЕЦА ИЗ ПОРОДИЦА У КРИЗИ 51
ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ 58
МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНА ДЕЦА 67
ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ 73

Листа скраћеница

АПД – Анкета о потрошњи домаћинстава

ЦСР – Центар за социјални рад

EU-SILC - Анкета о приходима и условима живота (The Survey on Income and Living Conditions – SILC)

МРЗБСП – Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

РЗС – Републички завод за статистику

РЗСЗ – Републички завод за социјалну заштиту

НСП – Новчана социјална помоћ

ТНП – Право на помоћ и негу другог лица

РС – Република Србија

ЕУ – Европска Унија

УН – Уједињене нације

АП КиМ – Аутономна покрајина Косово и Метохија

МУП – Министарство унутрашњих послова

СИПРУ – Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

ЈЛС – Јединица локалне самоуправе

ЗСЗ – Закон о социјалној заштити

ЛПЛУ – Лиценцирани пружаоци услуга у систему социјалне заштите

ПРЕДГОВОР

„Деца у систему социјалне заштите у 2019. години“ је седми по реду извештај у којем се представљају статистички подаци о деци у систему социјалне заштите (први извештај је објављен 2013. године). Као и претходна издања, ово издање садржи табеле и графиконе са актуелним статистичким подацима о деци у различитим областима социјалне заштите.

Циљ извештаја је да се путем статистичких података омогући увид у ефекте које систем социјалне заштите постиже када је реч о положају деце у друштву. Сагледавањем потреба корисника и праћењем података о поступцима, мерама и услугама из домена социјалне заштите, омогућава се планирање и унапређење социјалне заштите, односно креирање и спровођење политика усмерених на отклањање неједнакости и последица социјалне искључености.

У извештају су прикупљени и објављени статистички подаци о деци из следећих институција: установе социјалне заштите – центри за социјални рад, установе за смештај, лиценцирани пружаоци локалних социјалних услуга, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Републичког завода за статистику, Центра за заштиту жртава трговине људима, као и подаци које обједињује Еуростат.

Извештајем су приказани статистички подаци из следећих области:

1. Деца у систему социјалне заштите – општи показатељи
2. Деца без родитељског старања
3. Деца жртве насиља у породици
4. Деца са проблемима у понашању
5. Деца из породица у кризи
6. Деца са сметњама у развоју
7. Материјално угрожена деца
8. Издаци за дечију заштиту из буџета Републике Србије

За анализу стања, доношење одговарајућих мера и праћење њихове реализације неопходно је системско обезбеђивање статистичких показатеља и њихово унапређивање. Републички завод за социјалну заштиту посвећен је изградњи одрживог институционалног оквира за праћење положаја деце у систему социјалне заштите, а ова публикација је допринос тој намери.

Извештај је намењен заинтересованој јавности са намером да укаже на проблеме који изискују деловање система социјалне заштите и друштва у целини, те да подстакне будућа појединачна и примењена истраживања и продубљене анализе.

У Београду, јула 2020.

Директор

Божидар Дакић

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ

Систем социјалне заштите деце у Србији, у складу са основним принципима Конвенције УН о правима детета и са начелима на којима се заснивају релевантни закони у Србији, а посебно Породични закон, Закон о социјалној заштити и Закон о финансијској подршци породици са децом, оријентисан је на остваривање минималне материјалне сигурности и независности, отклањање последица социјалне искључености и превенцију и санирање последица злостављања, занемаривања и експлоатације. Утемељење циљева система социјалне заштите налази се у Уставом Републике Србије гарантованим правима: праву на живот, опстанак и развој, праву на поштовање најбољег интереса детета, праву на једнак третман, односно недискриминацији и праву на уважавање мишљења детета, односно на партиципацији детета.

Деца су корисници права и услуга у систему социјалне заштите када су им услед животних околности угрожени здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не могу да достигну оптимални ниво развоја.

Циљеви социјалне заштите уопште, а тиме и социјалне заштите деце, остварују се пружањем услуга социјалне заптите и активностима које предупређују, умањују или отклањају зависност од социјалних служби.

Преглед најважнијих запажања:

- Демографска слика Србије је обележена трендовима депопулације и демографског старења који су последица негативног природног прираштаја и негативног миграционог салда. Број становника у Србији се, између два последња Пописа становништва РС (Попис 2002. и 2011. године), континуирано смањује, а резултати Процене становништва РЗС за 2018[1]. годину указују на наставак ових трендова.

- У Србији је у 2019. години било 1.212.779 деце, док је удео деце у укупној популацији Србије износио 17,4% (Графикон 1.1). У периоду од 2010 – 2019. године број деце у Србији се смањио за 10,8%. Србија се сврстава међу земље са доминантно старијим становништвом – просечна старост укупног становништва у Републици Србији константно расте. Процес старења становништва последица је све мањег удела младог становништва (од 0 – 14 година) у укупном становништву.

- Резултати пројекција указују да ће у периоду до 2060. године једна од најважнијих карактеристика демографског развитка Србије бити изразито стара старосна структура становништва. Остварење било које од пројекционих варијанти крајем пројекционог периода (2060. године) резултирало би мањим бројем лица млађих од 15 година, али и њиховим, углавно, мањим уделом у укупном пројектованом становништву Србије[2].

[1] У тренутку израде извештаја нису доступне Процене становништва за 2019. годину. За све прорачуне у овом извештају користиће се Процена из 2018. године, крај године.

[2] Што се тиче прогностичке варијанте, њено остварење би у 2060. години резултирало са 653 хиљаде младих до 15 година и њиховим уделом у укупном становништву од свега 13,3%. У поређењу са бројем старих 65 или

Сви прогностички показатељи указују да је пред Србијом период веома интензивног старења становништва, а Србија ће на крају пројекционог периода бити демографски старија него педесет година раније[3].

- За разлику од демографских процеса у општој популацији, тј. смањења броја деце у Србији, у систему социјалне заштите број деце континуирано расте. У току 2019. године на евиденцији ЦСР је било укупно 197.713 деце, а на дан 31.12.2019. године 160.242 деце. У протеклих десет година број деце у систему социјалне заштите је повећан за 22,1% (Графикон 1.2).

- Проценат деце која користе услуге система социјалне заштите је такође континуирано висок. У 2019. години 16,3% деце у Србији је било на евиденцији ЦСР – остваривало права, користило услуге или су према њима примењиване мере најчешће из области социјалне и породично - правне заштите.

- У регионалној дистрибуцији деце корисника ЦСР присутне су варијације (Графикон 1.3). Највећи проценат деце корисника система социјалне заштите у односу на укупан број деце је у региону Јужне и Источне Србије и Војводине, 15,5% и 14,1% респективно. Најмање деце која су на евиденцији ЦСР је у региону Београда и износи 8,8%.

- Значајнија одступања од републичког просека уочена су у обухвату деце системом социјалне заштите према областима. Највећи проценат деце корисника у 2019. години је забележен у следећим областима: пчињска, севернобанатска, средњобанатска, јужнобачка и пиротска. У ових пет области проценат деце корисника ЦСР је изнад 20%, тј. изнад републичког просека. Значајнија одступања од просека уочена су у моравичкој, јужнобанатској, београдској, колубарској, златиборској и мачванској области, у којима је мање од 10% деце на евиденцији ЦСР (Графикон 1.4).

- Старосна структура укупног броја корисника ЦСР кореспондира старосној структури опште популације, изузев када је реч о деци. Проценат осталих старосних група корисника ЦСР је нижи од опште популације (Графикон 1.5), а проценат деце у систему социјалне заштите је већи од процента деце у популацији Србије и износи 26,8%, за разлику од 17,4% деце у општој популацији. Висока заступљеност деце у систему социјалне заштите је континуиран тренд уназад претходних пет година (Графикон 1.6) што указује да су деца најрањивија категорија становништва Србије.

- Поређењем броја деце на евиденцији ЦСР у 2019. са бројем деце према узрасту у општој популацији, израженије одступање се јавља код деце школског узраста (7-17

више година, младих би било више него двоструко мање, а вредност индекса старења би достигла 229 индексних поена, или готово двоструко више него 2010. године.

[3] Пенев, Горан: Пројекције становништва Србије од 2010. до 2060. године http://www.fiskalnisavet.rs/doc/istrazivacki-radovi/studija-projekcije_stanovnistva_srbije_od_2010-2060-penev.pdf

година), где је проценат деце у ЦСР већи од процента деце у општој популацији (Графикон 1.7).

- Полна структура деце на евиденцији ЦСР прати полну структуру деце у укупној популацији РС са континуирано већим учешћем дечака који се у десетогодишњем периоду креће од 52% до 53% (Графикон 1.8).

- На евиденцији ЦСР је континуирано највећи проценат социо – материјално угрожене деца. У 2019. години удео ове корисничке групе деце износио је 49,5% (Графикон 1.9). Деца из ове корисничке групе користе различите видове материјалне помоћи које се финансирају из републичког или локалног буџета (новчана социјална помоћ, дечији додатак и једнократне новчане социјалне помоћи). Анализе показују да је у Србији новчаном социјалном помоћи добро таргетирано најсиромашније становништво, али да ипак ове мере не допиру до све деце и породица из најсиромашнијег квинтила[4].

- Континуирано висока заступљеност социо - материјално угрожене деце на евиденцији ЦСР последица је рањивости ове категорије што показују и истраживања о сиромаштву (АПД и EU-SILC). Испод линије апсолутног сиромаштва[5] је 7,6% деце до 13 година и 8,2% деце од 14 до 18. година[6].

- Деца до 18 година и млади (од 18 до 24 године) су најизложенији ризику од сиромаштва (релативно сиромаштво), са 28,8% и 29,1% респективно. Стопа ризика од сиромаштва у 2018. години у Србији је износила 24,3%[7].

- Стопа материјалне депривације[8] деце у Србији је у 2018. години износила 28,9%, што је значајно изнад ЕУ-28 просека који износи 14,6%[9].

- Стопа деце на смештају (домском и породичном) на крају 2019. године[10] износи 494,5 и у односу на 2010. годину повећана је за 14,9% (Графикон 1.10). Према члану 20 Конвенције о правима детета, свако дете које привремено или трајно не живи, или у његовом најбољем интересу није да живи, са својом породицом треба да има

---

[4] UNICEF Serbia, Family/Children Cash Benefits in Serbia – Analysis and Policy Recommendations, 2014, http://www.unicef.org/serbia/novcana_davanja_za_decu_i_porodice_sa_decom_u_rs.pdf

[5] http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/socijalno-ukljucivanje-u-rs/statistika-siromastva/apsolutno-siromastvo/

[6] Подаци о кретању апсолутног сиромаштва (АПД) показују да у Републици Србији 2018. године основне потребе не може да задовољи приближно 500 хиљада становника, односно 7,1% укупног броја становника. Стопа апсолутног сиромаштва се незнатно смањује у посматраном извештајном периоду, иако је и даље нешто виша него током периода 2008–2012. године. Испод линије сиромаштва се налази једночлано домаћинство чија је потрошња мања од 12.286 динара. У случају четворочлане породице са двоје деце млађе од 14 година линија износи 33.172 динара.

[7] https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G20191281.pdf

[8] Стопа материјалне ускраћености је показатељ финансијске немогућности домаћинства да приушти најмање три ставке (од девет) материјалне ускраћености.

[9] https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi082/default/table?lang=en

[10] Стопа деце на смештају се рачуна на основу броја деце на смештају у односу на 100.000 деце у популацији.

обезбеђену посебну заштиту и подршку државе. С обзиром да је на дан 31.12.2019. укупно 5.997 деце смештено у оквиру система социјалне заштите (домски и породични смештај) (Графикон 1.11), односно не живи у својој породици те да стопа деце континуирано расте, пред државом је стално присутан изазов да обезбеди одговарајућу заштиту и подршку овој групи деце.

- Кретање стопе деце на домском смештају у десетогодишњем периоду бележи тренд смањења – смањење од 42,5%[11] (због чега је Србија међу ЕУ државама са најнижом стопом деце у резиденцијалном смештају[12]), прати раст стопе деце на породичном смештају - повећање за 30,8% у истом периоду. Трендови указују на неопходно унапређење подршке породици и развоја услуга за подршку породици, услуга предаха и саветодавно – терапијских услуга. Без системског дугорочног улагања у услуге намењене породици, услуге смештаја или материјална давања представљају само парцијална решења која не утичу на друге, комплексније проблеме и рањивости породица које воде у сиромаштво, материјалну депривацију, дискриминацију, психо-социјалне проблеме и др. услед чега наравно трпе деца[13].

Графикон 1.1 – Становништво и број деце у популацији Републике Србије, 2010 - 2019.

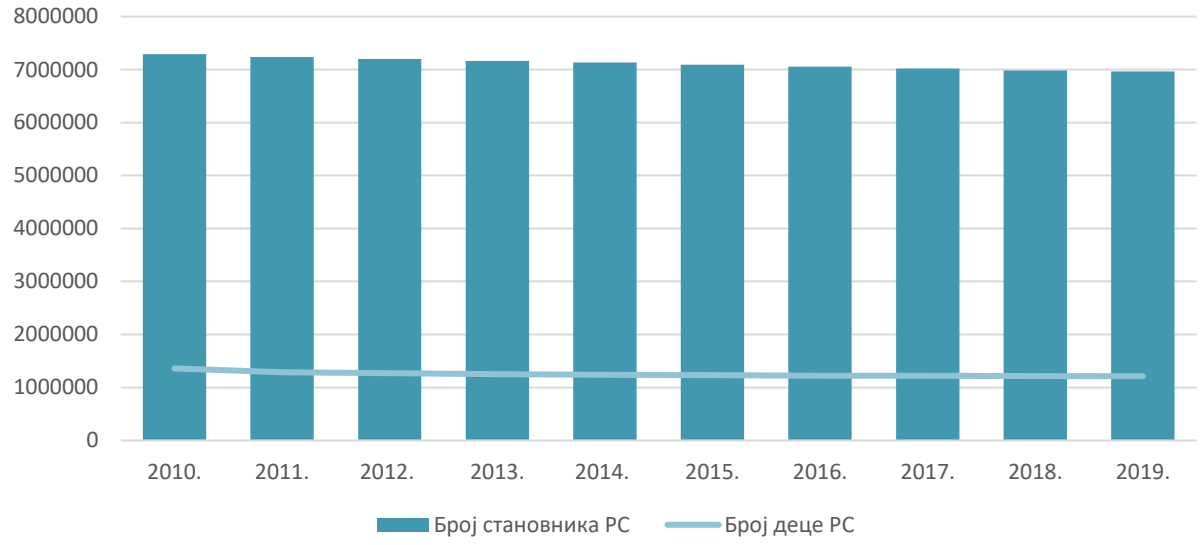

Извор: РЗС - Процене становништва

[11] Број деце на домском смештају од 2010 – 2019. се смањио за 48,9%, а број деце на породичном смештају у истом периоду порастао је за 16,7%.

[12] United Nations Children's Fund Regional Office for Central and Eastern Europe and Commonwealth of Independent States, Keeping Families Together: Making social protection more effective for children, Insights Issue 1/2012 on Social Protection, UNICEF, Geneva, 2012, p. 1.

[13] http://transmonee.org/wp-content/uploads/2016/11/Social_Monitor_Regional_Report.pdf

Графикон 1.2 - Деца обухваћена системом социјалне заштите, 2010 – 2019.

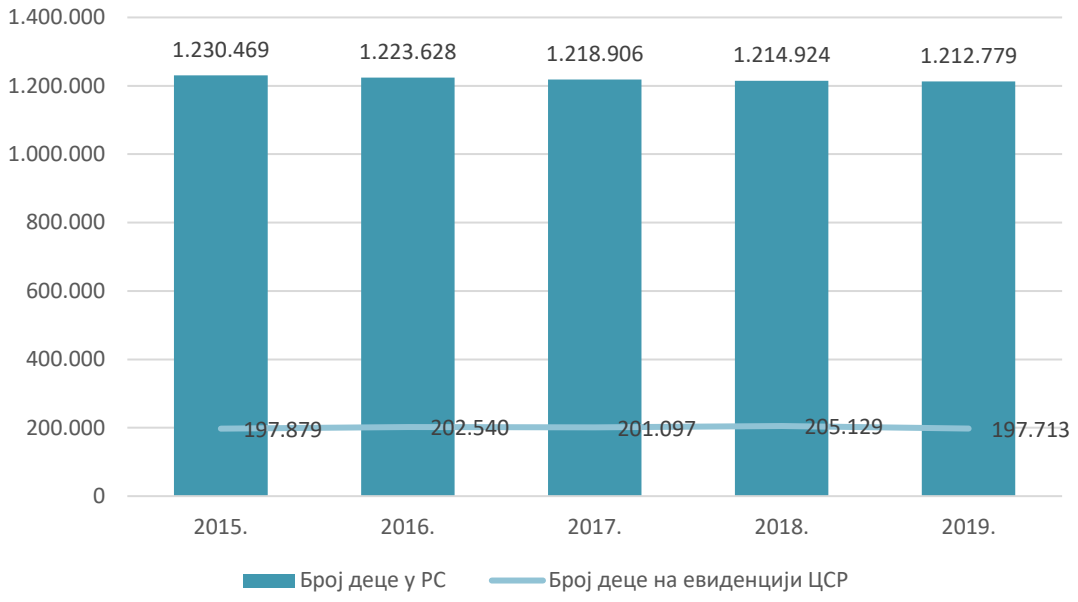

Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 1.3 – Проценат деце корисника система СЗ у популацији деце у региону, 2019. (%)

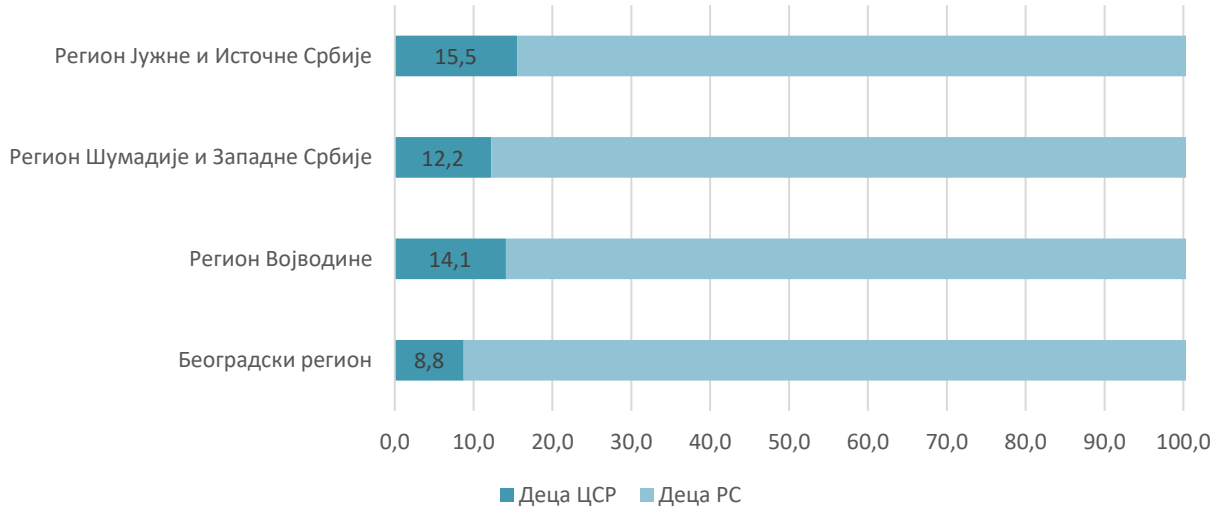

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 1.4 - Деца у систему социјалне заштите према областима, 2019. (%)

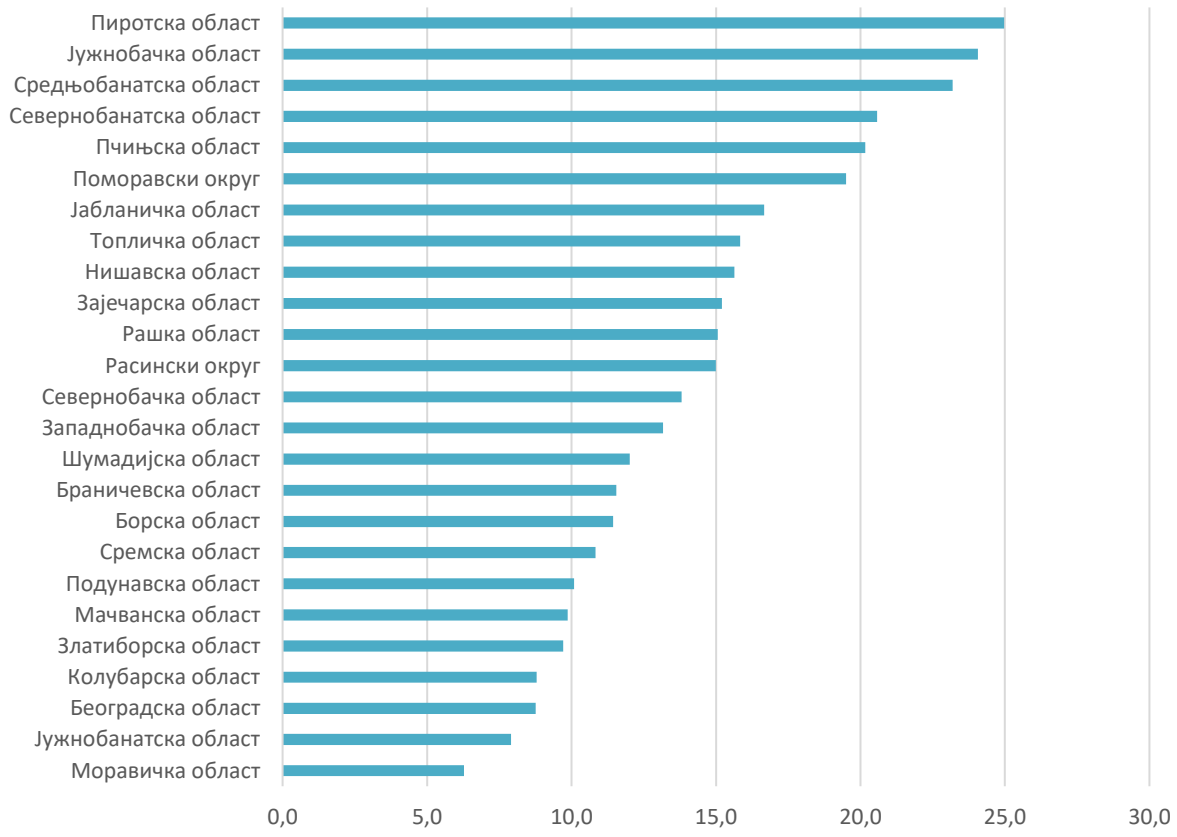

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 1.5 - Старосна структура становништва РС и корисника ЦСР, 2019. (%)

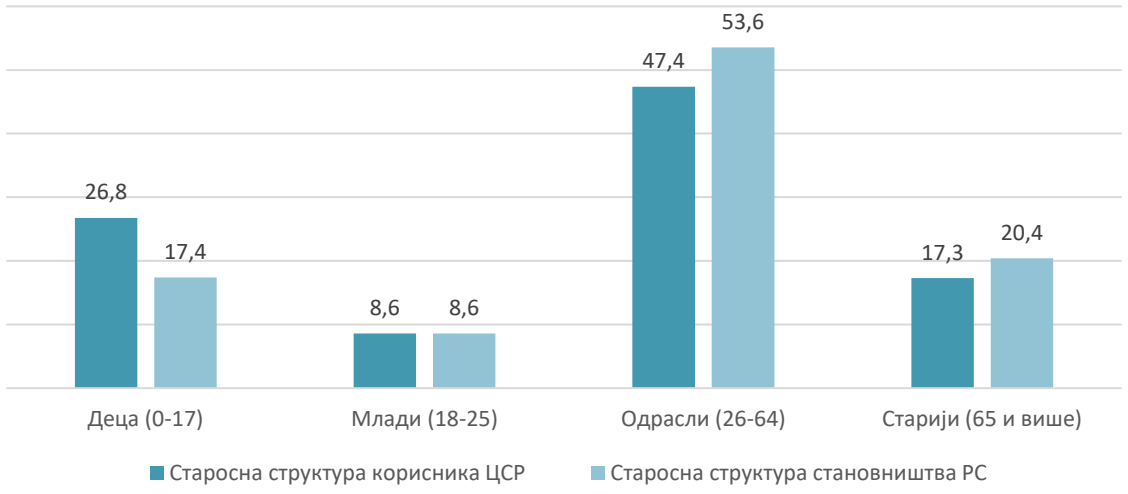

Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 1.6 – Проценат деце и осталих корисника на евиденцији ЦСР у општој популацији, 2015 - 2019. (%)

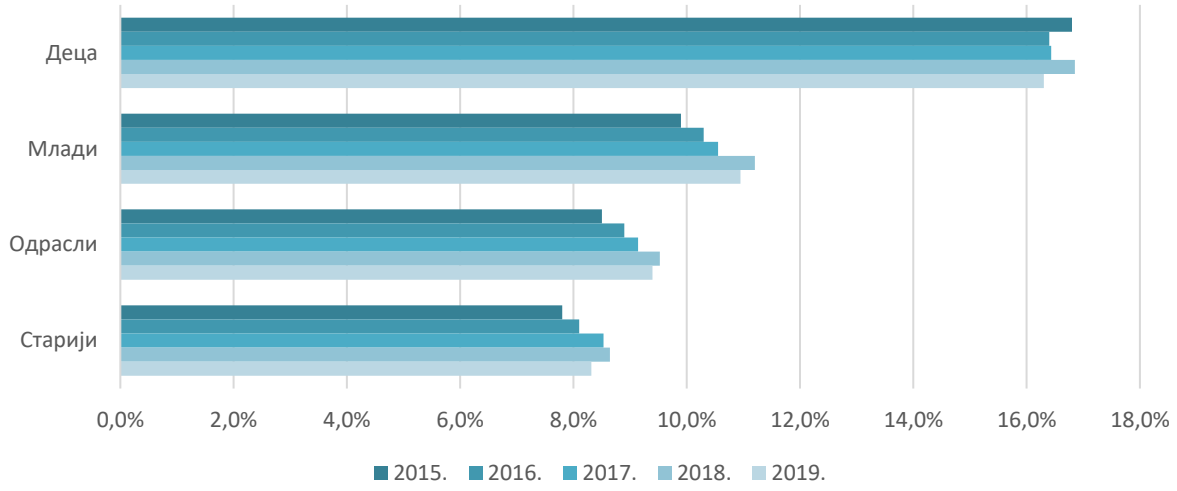

Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 1.7 - Деца на евиденцији ЦСР и у општој популацији према узрасту, 2019. (%)

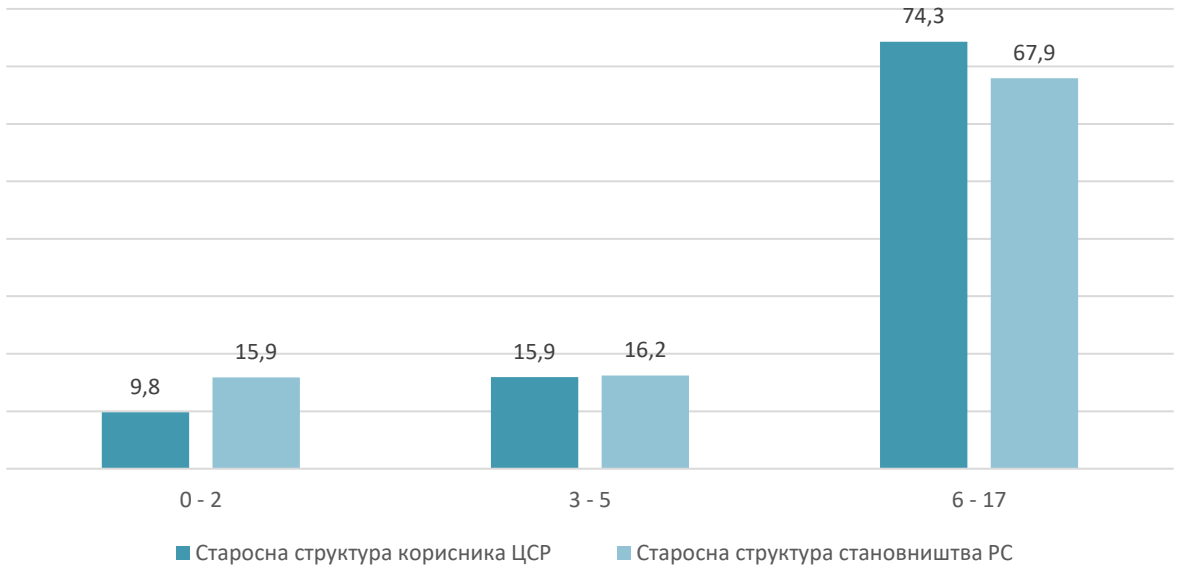

Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 1.8 - Деца на евиденцији ЦСР према полу, 2011 - 2019. (%)

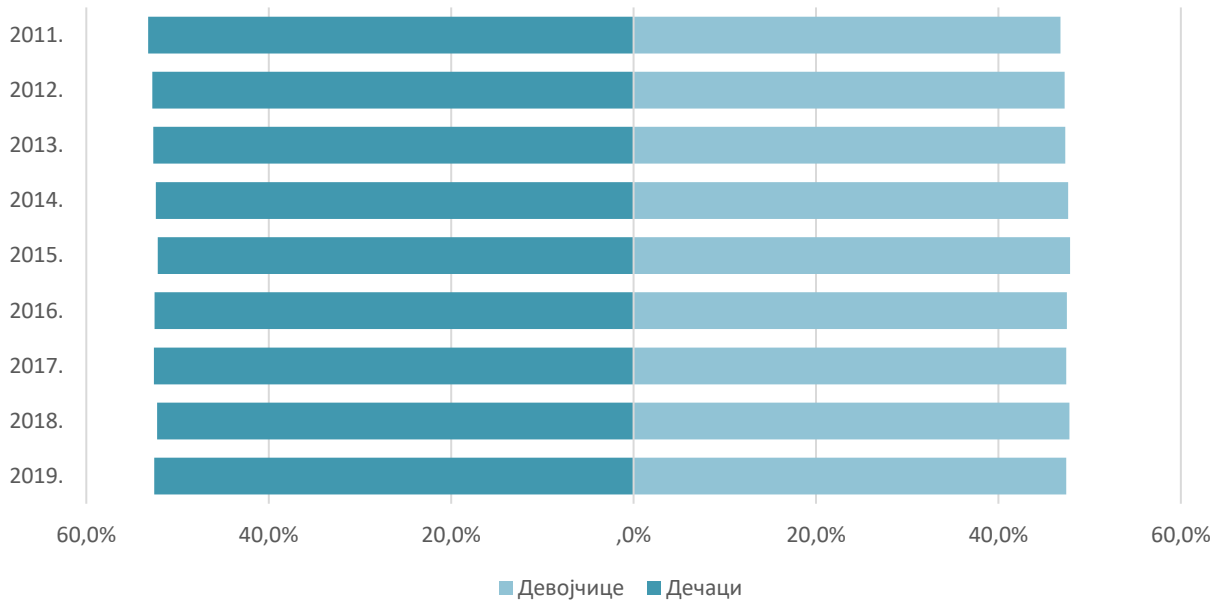

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 1.9 - Деца на евиденцији ЦСР према корисничким групама, 2011 - 2019. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Табела 1.1 – Стопа ризика од сиромаштва према полу и старости, (%)

	2018.		
	Пол		
	Мушки	Женски	Укупно
СТОПА РИЗИКА ОД СИРОМАШТВА, %	**24,6**	**24,0**	**24,3**
СТАРОСНЕ ГРУПЕ			
0 - 17	30,1	27,5	28,8
18 - 64	25,1	23,0	24,0
18 - 24	29,9	28,2	29,1
25 - 54	23,4	22,8	23,1
55 - 64	27,4	20,8	23,9
65 И ВИШЕ	16,9	24,3	21,1

Извор: РЗС, Саопштење 2018., број 281 – год LXIX, 15.10.2019.

Графикон 1.10 – Стопа деце на смештају у систему социјалне заштите и стопе деце на домском и породичном смештају, 2010 - 2019. (%)

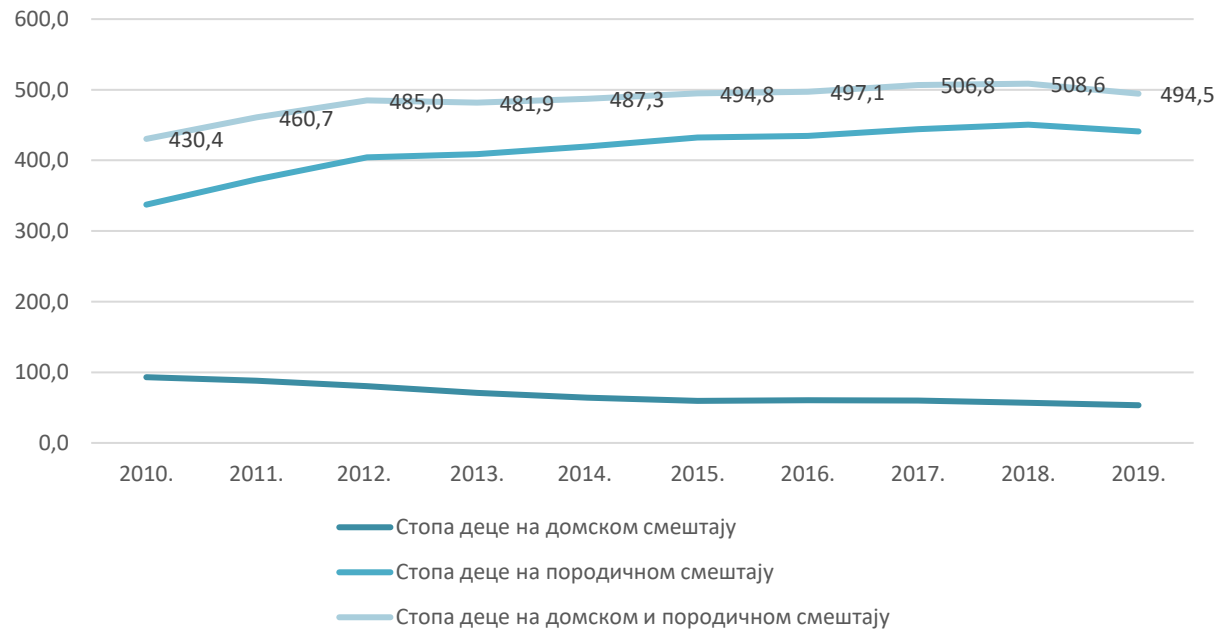

Извор: МРЗСП, Извештаји установа за смештај деце и младих

Графикон 1.11 – Број деце на смештају у систему социјалне заштите и борј деце на домском и породичном смештају, 2010 - 2019.

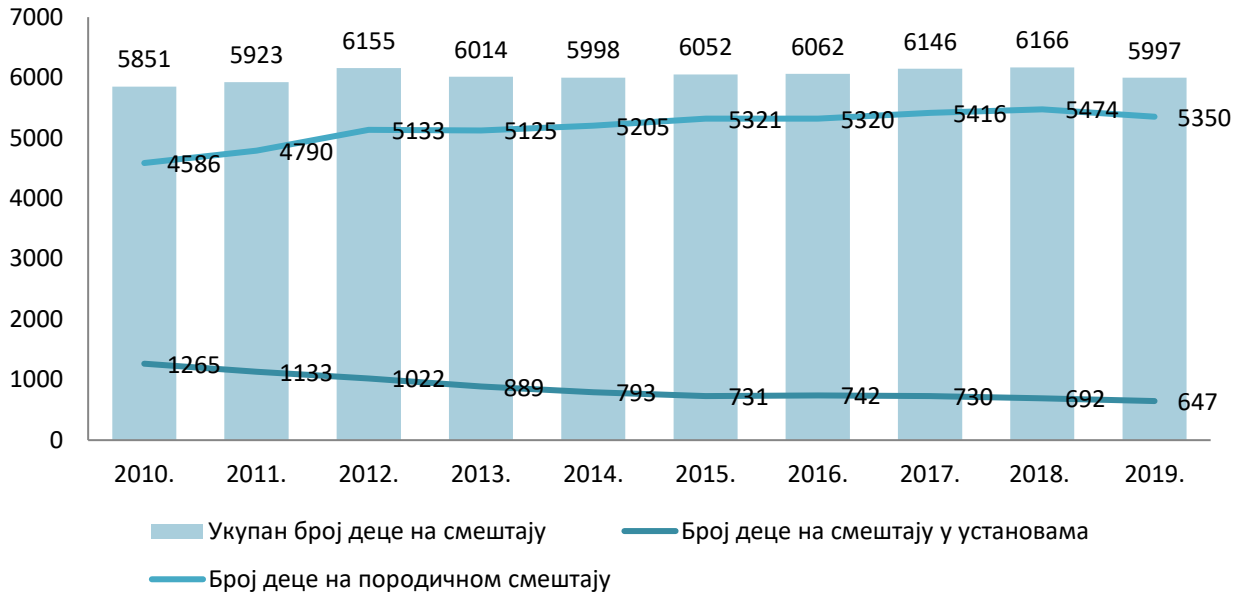

Извор: МРЗСП, Извештаји установа за смештај деце и младих

ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА

Дететом без родитељског старања *сматра се дете које нема живе родитеље, дете чији су родитељи непознати или је непознато њихово боравиште, дете чији су родитељи потпуно лишени родитељског права, односно пословне способности, дете чији родитељи још нису стекли пословну способност, дете чији су родитељи лишени права на чување, подизање и васпитавање и дете чији се родитељи не старају о детету или се старају на неодговарајући начин[14]. Деца без родитељског старања уживају посебну друштвену заштиту. Видови заштите деце без родитељског старања су[15]:*

- *Старатељство*
- *Породични смештај (хранитељство) и смештај у другу породицу, (сродннички/неформални смештај)*
- *Смештај у установу – домски смештај и смештај у прихватилиште*
- *Усвојење*
- *Услуге подршке за самосталан живот - становање уз подршку*

Старатељство

Старатељство је посебан облик породично правне заштите намењен деци без родитељског старања и деци којој је у одређеним животним околностима потребно правно заступање које не могу да обезбеде родитељи[16]. Старатељство не подразумева нужно непосредно старање о детету које је под старатељством, већ је у питању правно заступање и предузимање разноврсних активности за заштиту права детета под старатељством у складу са његовим интересима. За старатеља се првенствено постављају сродник или хранитељ детета којем је потребна старатељска заштита, осим ако то није у супротности са његовим/њеним интересима. Центар за социјални рад, који у Србији врши послове органа старатељства, може одлучити да, у складу са интересом корисника, детету под старатељством не поставља старатеља, него да дужност старатеља врши непосредно, за шта се задужује један од радника органа старатељства.

Смештај деце без родитељског старања

Деци без родитељског старања обезбеђује се смештај у циљу даљег несметаног развоја, повратка у биолошку породицу и осамостаљивања. Четири су основна вида смештаја деце без родитељског старања: (1) породични смештај, односно смештај у хранитељску породицу, (2) сродннички смештај, неформални смештај, (3) смештај у установу за децу и младе и (4) смештај у прихватилиште.

Породични смештај – хранитељство

Хранитељство је мера заштите детета без родитељског старања, односно детета са родитељским старањем које привремено не може да живи са својим родитељима; детета које има сметње у психофизичком развоју или поремећај понашања. Детету на хранитељству обезбеђује се, у складу са законом, адекватан облик хранитељства и хранитељска породица у

---

[14] Породични закон – члан 113. Тачка 3

[15] Поред наведених видова заштите, деци без родитељског старања обезбеђује се и накнада трошкова боравка у предшколској установи што је обрађено у поглављу „Издаци за дечију заштиту из буџета РС“

[16] Породични закон - члан 124

складу са његовим специфичним потребама и остваривањем његовог најбољег интереса. Хранитељи преузимају непосредну бригу о детету и имају дужност да се старају о његовом здрављу, развоју, васпитању и образовању, а у циљу његовог оспособљавања за самосталан живот и рад. У хранитељској породици деца могу да буду привремено, док се не реши проблем у биолошкој породици или дуже, док се не осамостале.

Сродннички или неформални смештај

Сродннички смештај подразумева ситуације када дете живи са сродником који је и законски старатељ детета, без формалног хранитељског аранжмана. Нормативни контекст даје предност смештају деце у сродничке породице, који је значајан са аспекта заштите права детета на живот у породици и обезбеђивања сталности. Деца остају у истом окружењу, што олакшава превладавање изазова везаних за промену. Када су родитељи спречени да брину о деци, нису спремни или нису компетентни, бригу о њима преузимају познате, емоционално блиске особе.

Смештај у установу социјалне заштите

Услуге домског смештаја пружају се деци и младима чије се потребе не могу задовољити у оквиру биолошке, сродничке или хранитељске породице нити кроз услуге у заједници, на основу одлуке органа старатељства или суда, односно одлуком центра за социјални рад, до повратка детета или младе особе у биолошку породицу, односно до смештаја у сродничку или хранитељску породицу, усвојења или осамостаљивања. Дете млађе од три године не смешта се у дом, осим у случајевима предвиђеним законом којим је уређена социјална заштита[17].

Смештај у прихватилиште[18]

Услуге смештаја у прихватилиште пружају се најдуже у трајању до шест месеци: деци, младима и одраслим жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања; деци, младима и одраслим жртвама трговине људима; деци и младима који се налазе у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којима је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга[19].

Усвојење

Усвојење се заснива одлуком органа старатељства. Усвојити се може само малолетно дете, дете које нема живе родитеље; чији родитељи нису познати или је непознато њихово боравиште; дете чији су родитељи потпуно лишени родитељског права; дете чији су родитељи потпуно лишени пословне способности; дете чији су се родитељи сагласили са усвојењем[20].

Услуге подршке за самосталан живот - становање уз подршку[21]

Услуга становања уз подршку доступна је најдуже две године: деци и младима узраста између 15 и 26 године, које по престанку смештаја у установи социјалне заштите, хранитељској породици или у установи за васпитање деце и омладине, односно у установи за извршење кривичних санкција, не могу или не желе да се врате у биолошку или сродничку породицу нити су

---

[17] Закон о социјалној заштити, чл. 51,52.

[18] У извештају су приказани подаци лиценцираних пружалаца услуге

[19] Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, члан 25,26.

[20] Породични закон, чланови 88-91

[21] У извештају су приказани подаци лиценцираних пружалаца услуге

у могућности да започну самосталан живот; деци и младим узраста између 15 и 26 година, које немају могућности да и даље живе у биолошким или сродничким породицама, као алтернатива смештају у установу социјалне заштите или хранитељску породицу, односно ради оспособљавања за самосталан живот[22].

Преглед најважнијих запажања:

- На дан 31.12.2019. године, на евиденцији центара за социјални рад било је 4.788 деце под старатељском заштитом. У односу на претходну годину није било значајнијих промена броја деце под старатељством.

- У току 2019. године ЦСР је као орган старатељства применио мере старатељске заштите за 681 дете. Међу разлозима примене старатељске заштите, у 2019. години као и претходне две године, са 60,6% доминира лишеност родитеља родитељског права односно пословне способности (Графикон 2.1).

- У 2019. години дужност старатеља је за 56,7% деце под старатељством обављало физичко лице - сродници или хранитељи, а стручни радници ЦСР били су старатељи за 43,3% деце (Графикон 2.2). Удео стручних радника ЦСР као старатеља је континуирано висок и не мења се значајно протекле три године.

- У 2019. години 89,5% деце под старатељством је смештено у хранитељске породице или код сродника (Графикон 2.3). У 2019. години је 13,6% више деце смештено у сродничке породице (без накнаде) него у 2017. години.

- На дан 31.12.2019. године према 4.318 деце примењене су мере привремене старатељске заштите. У односу на претходну годину није било значајнијих промена у погледу броја деце под привременом старатељском заштитом.

- У току 2019. године ЦСР су евидентирали 1.005 деце која су издвојена из породице. Петогодишњи тренд показује да у протеклих пет година нема значајнијих промена у броју и узрасној структури издвојене деце (Графикон 2.4). Континуирано је висок удео деце до три године која се издвајају из породице, који у 2019. години износи 21,2%.

- Најчешћи разлог издвајања деце из породице претходних пет година је неадекватно родитељско старање и насиље над децом - у 2019. години је 64,9% деце издвојено из породице из ових разлога (Графикон 2.5).

[22] Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, члан 88. и 89.

- У протеклих пет година, више од половине деце која су издвојена из породица смештано је у породични смештај (Графикон 2.6). У 2019. години 52,0% издвојене деце је смештено у породични смештај, а најмање, тј. 4,6% у домове за смештај.

- Услуге породичног и домског смештаја[23] је у 2019. години користило укупно 5.945 деце без родитељског старања и овај број незнатно варира претходних пет година (Графикон 2.7). Број деце на домском смештају и даље континуирано опада и смањио се за 12,8% у односу на 2015. годину, док број деце на породичном смештају показује благи пораст од 0,5% у односу на 2015. годину.

- Старосна структура деце у установама за домски смештај се у периоду од 2015. до 2019. године мења тако што је 9,3% порастао број деце 15-17 година. Током протеклих пет година удео деце млађе од 3 године у укупном броју деце на смештају у домовима варира од 3,8% - 6% (Графикон 2.7).

- У 2019. години услуге породичног и домског смештаја почело је да користи 861 дете, 104 детета је смештено у домски, а 757 деце у породични смештај. Број деце која почињу да користе услугу смештаја се од 2015. до 2019. године смањио за 13,5% - у установама за домски смештај за 8,8%, а у породичном смештају за 14,2% (Графикон 2.9).

- У протеклих пет година у просеку је за 10,6% деце прекинут породични смештај, у 2019. години за 10,5%. Регистрован је пораст удела деце код којих је разлог прекида остварење циља из плана сталности (Графикон 2.10). У укупном броју деце којој је прекинут смештај, у периоду од 2015. до 2019. године за 9,3% је порастао проценат деце којој је породични смештај прекинут у складу са оствареним циљем из плана сталности. У 2019. години ова група деце чине 79% од укупног броја деце код којих је прекинут породични смештај.

- У протеклих пет година у просеку је за 11,5% деце на смештају је реализован прекид домског смештаја, у 2019. години за 10,6% . Међу децом којој је прекинут смештај, удео деце која напуштају домски смештај у складу са оствареним циљем из плана сталности је континуирано значајно нижи него код породичног смештаја, а унутар самог домског смештаја опада у протеклих пет година. У периоду од 2015. до 2019. године за 17% се смањио проценат деце којој је домски смештај прекинут у складу са оствареним циљем из плана сталности. У 2019. години ова група деце чини свега 28,6% од укупног броја деце код којих је прекинут домски смештај (Графикон 2.11).

- У 2019. години усвојено је укупно 121 дете, што је за 22,4% мање у односу на 2015. годину. Посматрано у периоду од 10 година број усвојења варира, најмање усвојења је

[23] У овом одељку приказана су деца корисници установа за домски смештај деце и младих и установа за домски смештај одраслих са тешкоћама и инвалидитетом. Деца корисници установа за васпитање деце и младих приказани су у одељку деца са проблемима у понашању.

било 2011. године (Графикон 2.12). Од укупно 121 детета усвојеног у 2019. години, 16,5% деце је усвојено од стране страних држављана (Графикон 2.13).

- У 2019. години 329 деце било је смештено у прихватилишта за децу, од чега је 24,1% деце без родитељског старања. Проценат деце без родитељског старања у укуном броју деце корисника ове услуге смањио се у периоду од 2015 до 2019. године за 25,9% (Графикон 2.14). Посматрано према узрасту, доминирају деца основношколског узраста.

Графикон 2.1 - Деца без родитељског старања према примени мера старатељске заштите и разлозима примене, 2017 - 2019.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.2. - Деца без родитељског старања према примени мера старатељске заштите и вршиоцу дужности старатеља, 2019. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.3 - Деца без родитељског старања према примени мера старатељске заштите и врсти смештаја, 2017 - 2019. (%)

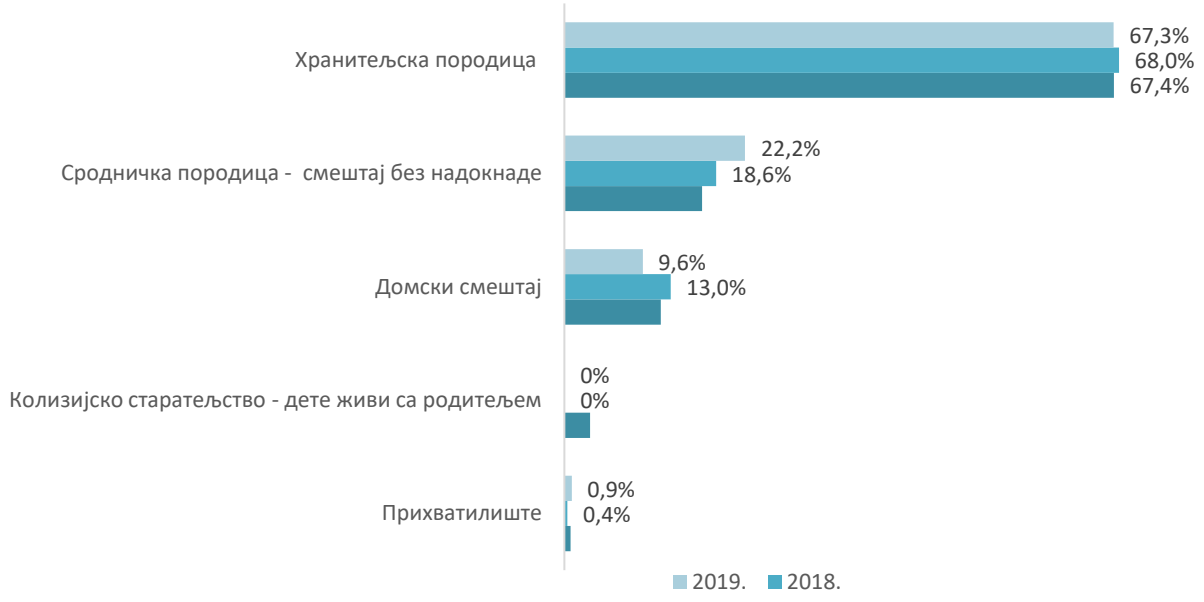

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.4 – Деца издвојена из породице према старости, 2015 - 2019. (%)

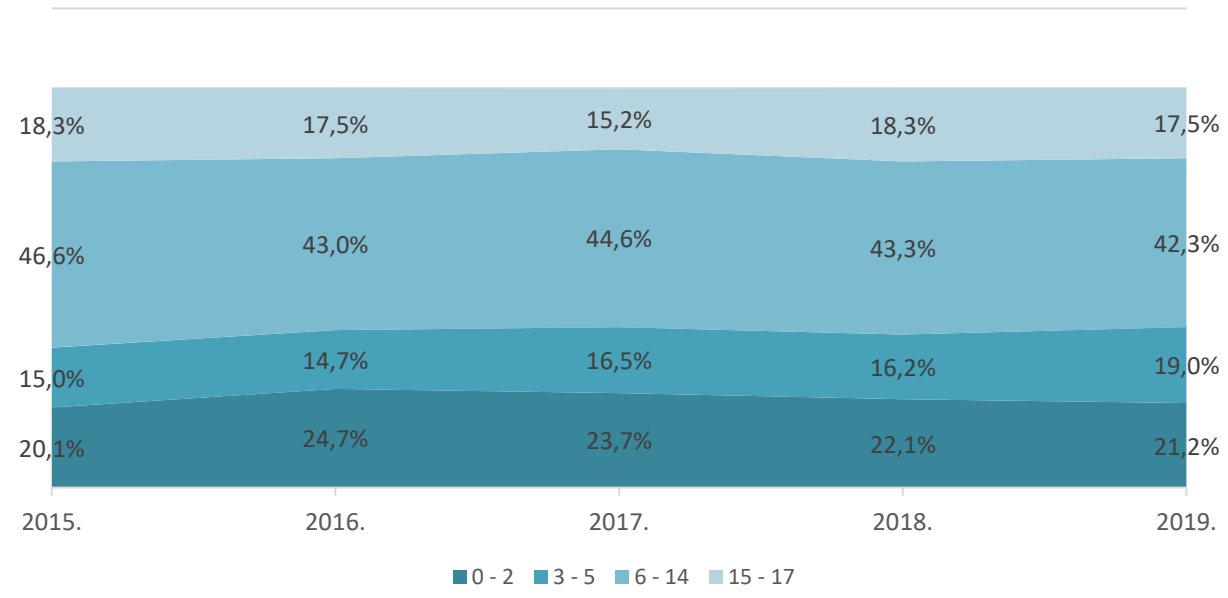

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.5 – Деца издвојена из породице према разлозима издвајања, 2015 - 2019. (%)

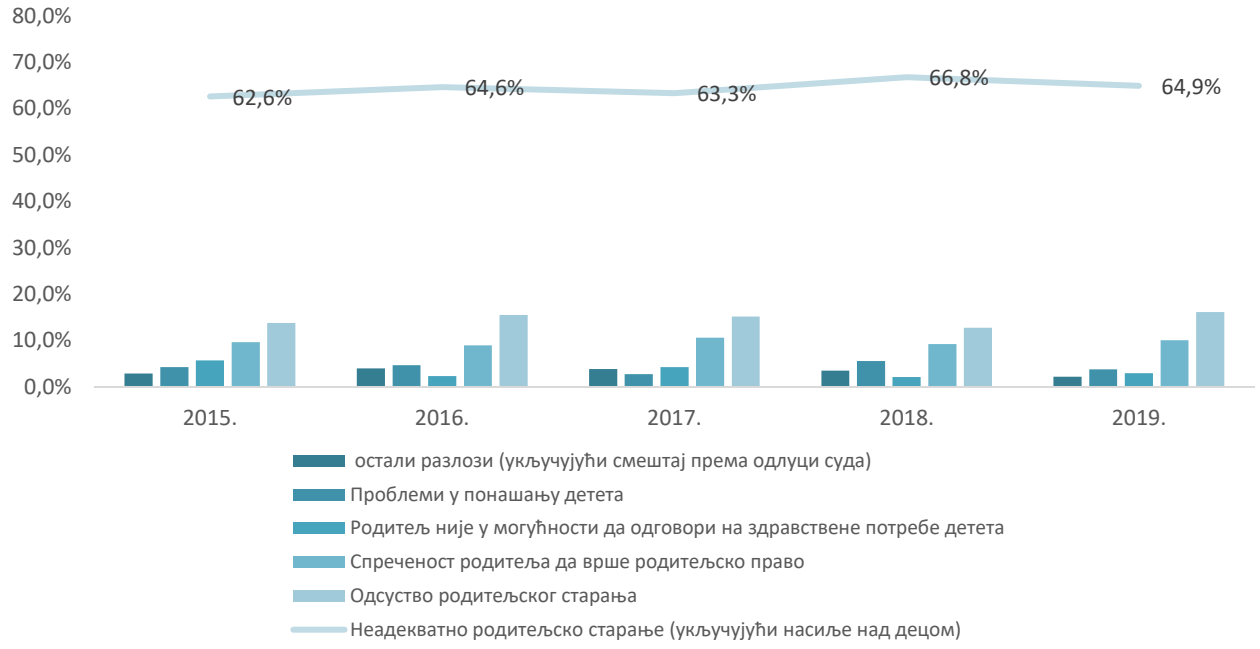

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.6 – Деца издвојена из породице према смештају након издвајања, 2015 - 2019. (%)

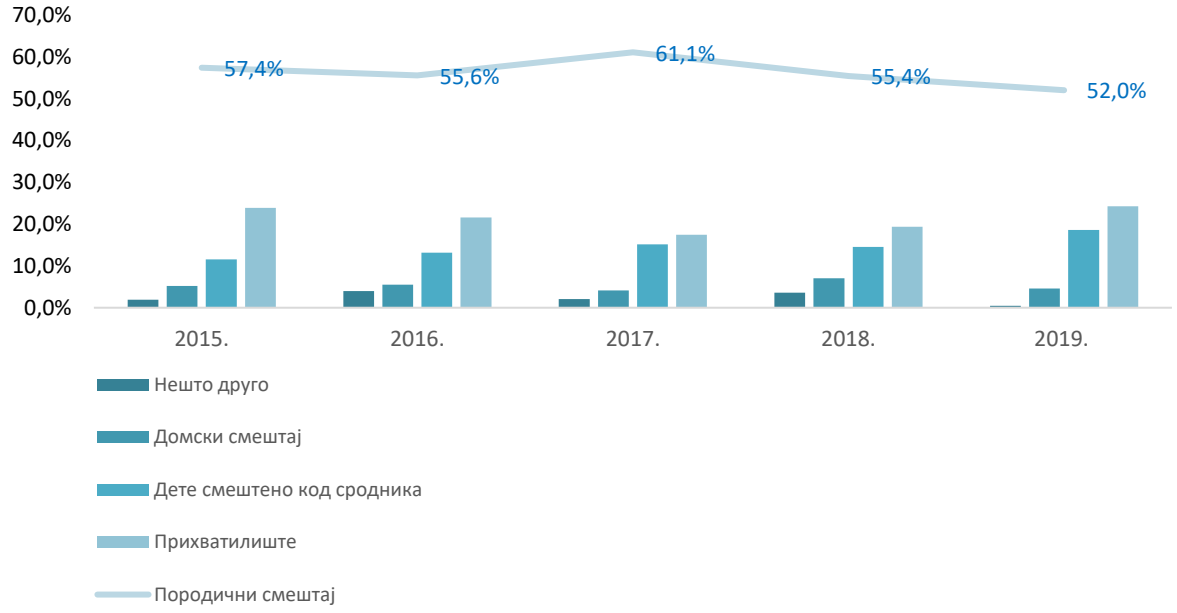

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.7 - Деца без родитељског старања корисници домског и породичног смештаја, 2015 – 2019. (%)

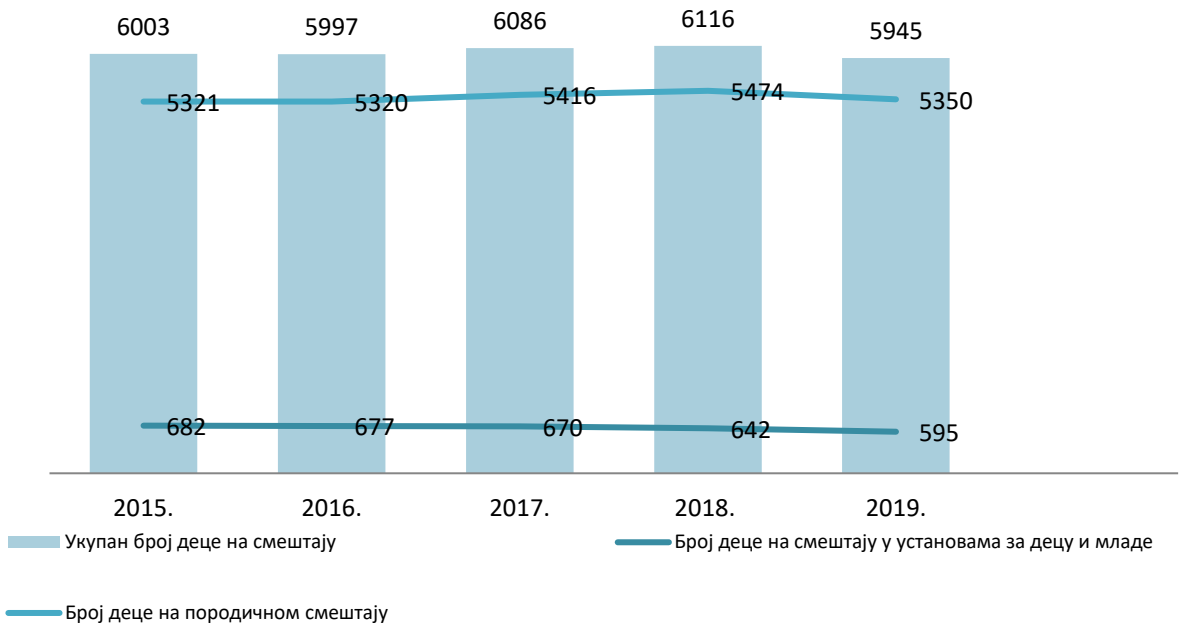

Извор: Ивештаји установа за смештај деце и младих, установа за смештај одраслих; МРЗБСП

Графикон 2.8 – Деца без родитељског старања у установама према узрасту, 2015 - 2019.

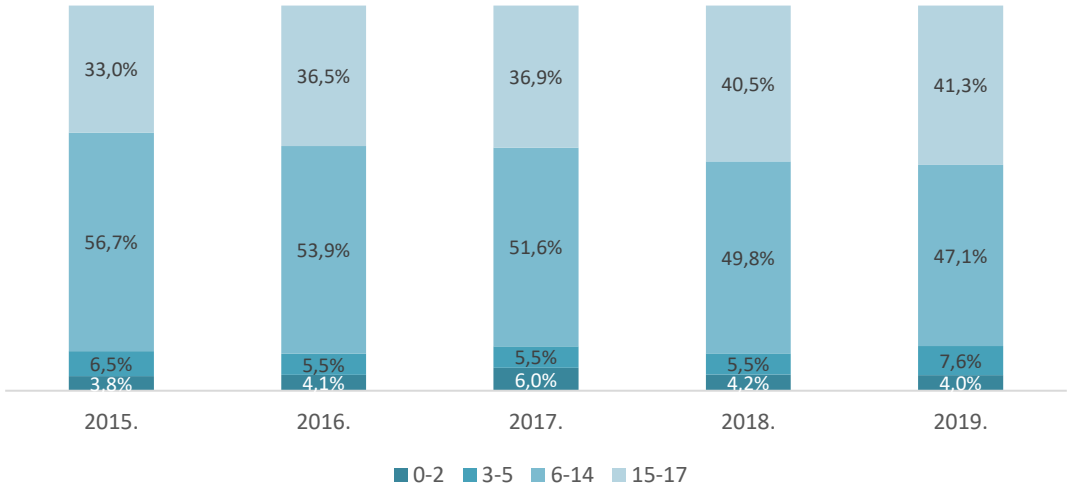

Извор: Извештаји установа за смештај деце и младих и установа за смештај одраслих

Графикон 2.9 – Деца без родитељског старања која су у току године смештена на домски и породични смештај, 2017 - 2019.

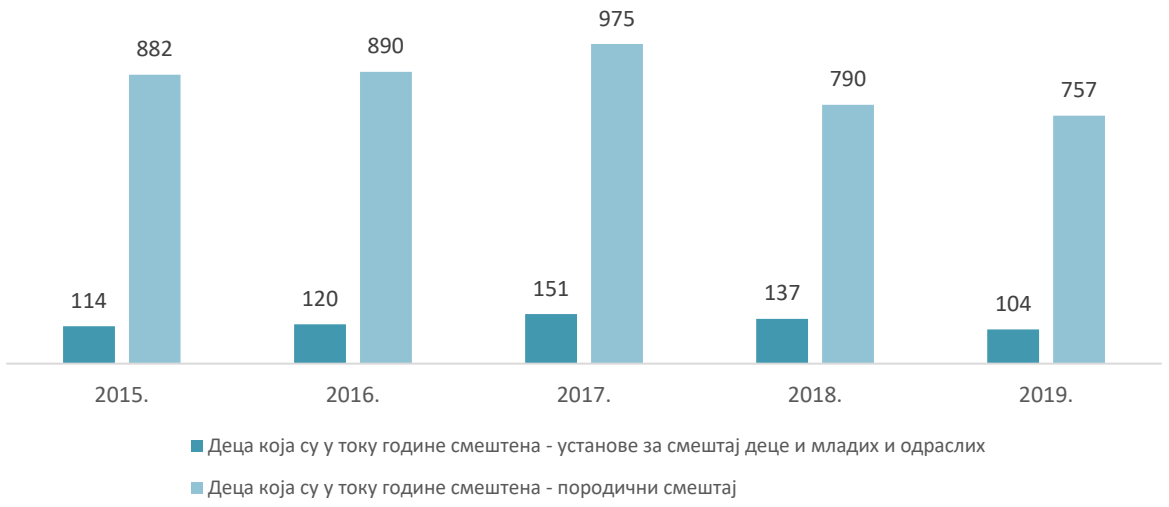

Извор: Извештаји ЦСР, Извештаји установа за смештај деце и младих и установа за смештај одраслих

Графикон 2.10 – Деца без родитељског старања којој је прекинут породични смештај према прекидима у складу са планом сталности, 2015 - 2019.

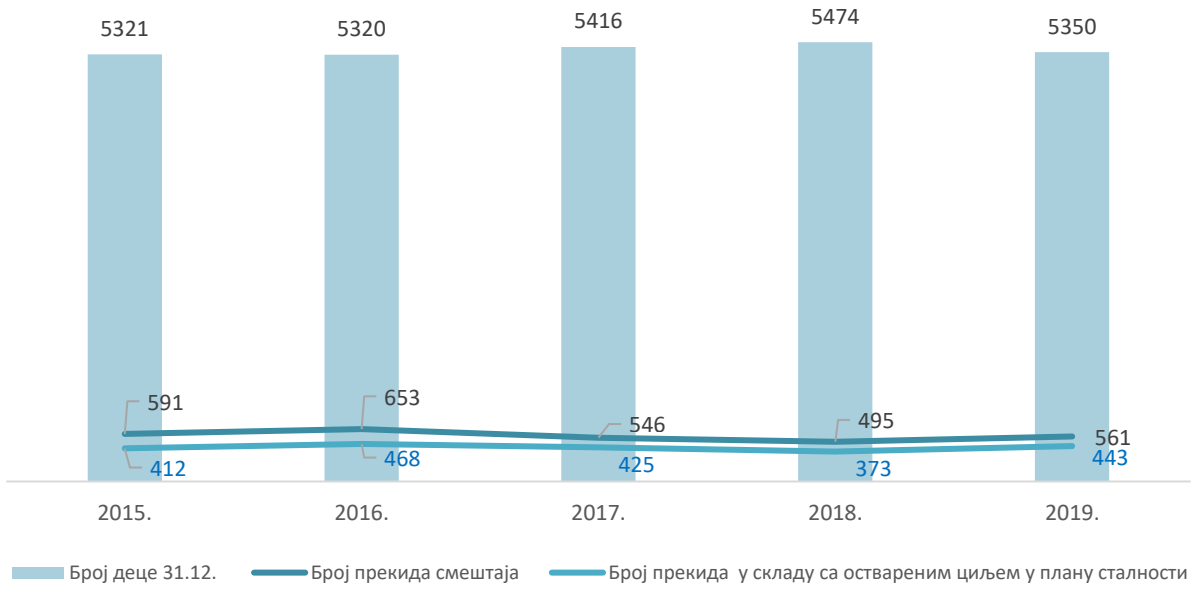

Извор: Извештаји ЦСР, МРЗБСП

Графикон 2.11 – Деца без родитељског старања којој је прекинут домски смештај према прекидима у складу са планом сталности, 2015 - 2019.

Извор: Извештаји установа за смештај деце и младих и установа за смештај одраслих

Графикон 2.12 – Број усвојене деце, 2010 – 2019.

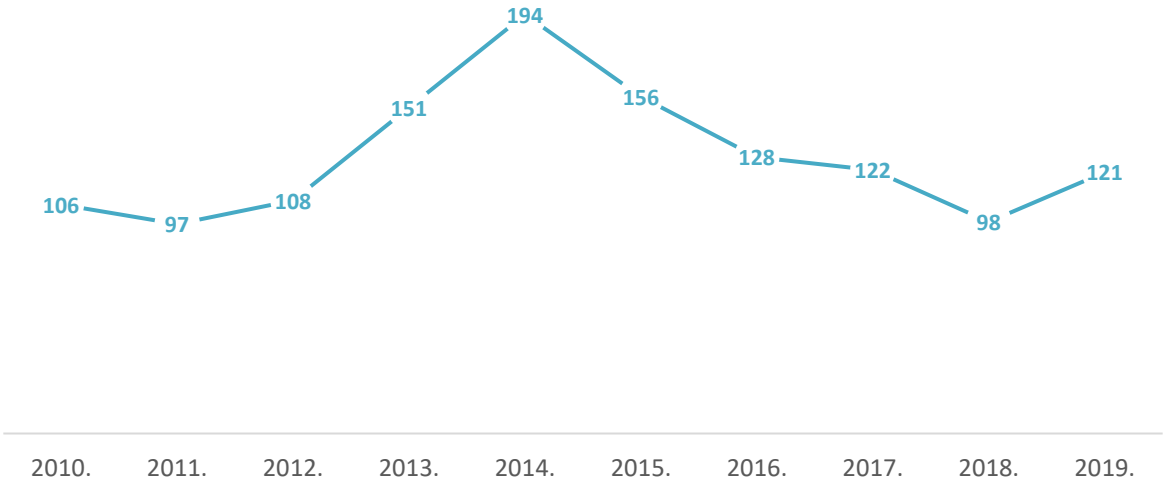

Извор: МРЗБСП

Графикон 2.13 – Број усвојене деце према врсти усвојења, 2010 – 2019.

Извор: МРЗСП

Графикон 2.14 – Проценат деце без родитељског старања у укупном броју деце у прихватилиштима за децу, 2017 - 2019.

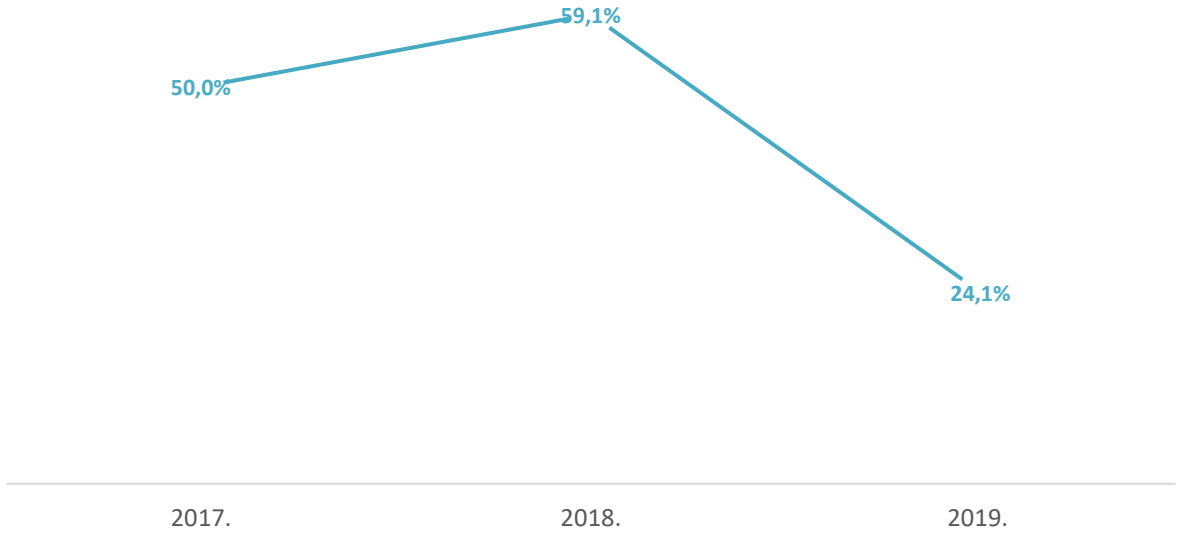

Извор: Извештај ЛПЛУ

ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА

У овом делу извештаја биће приказани најважнији подаци о деци жртвама насиља у породици, дечјег брака, злоупотребе дечјег рада и трговине људима, као и подаци о коришћењу услуга смештаја у прихватилиште и лиценцираних локалних социјалних услуга које су намењене овој групи деце у систему социјалне заштите.

Насиље у породици

Насиље у породици је понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице[24]. Насиље у породици је уређено Законом о социјалној заштити, Законом о спречавању насиља у породици и Породичним законом, а одређено је и као кривично дело и регулисано Кривичним закоником[25].

Деца жртве насиља и занемаривања *су деца код које постоји опасност да ће постати жртве или ако јесу жртве злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације, односно ако су им физичко, психичко или емоционално благостање и развој угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њима непосредно стара. Насиље у породици над децом може да се испољава у различитим облицима:*

1. ***Физичко насиље:*** *подразумева коришћење делова тела или оружја ради претње, казне, контролисања или повређивања друге особе.*
2. ***Емоционално насиље****: састоји се у озбиљној претњи да ће се напасти живот или тело члана породице и подразумева застрашивање, констатно критиковање, потцењивање, различите оптужбе, емоционално уцењивање, стварање несигурности код жртве, вербално злостављање, узнемиравање, малтретирање, итд.*
3. ***Сексуално насиље:*** *подразумева сваку повреду полне слободе и морала, сваки вид деградирања и понижавања на сексуалној основи, сваки вид присиљавања на сексуални однос и силовање.*
4. ***Економско насиље/експлоатација детета:*** *подразумева одузимање новца и вредних ствари, контролисање зараде, забрана да се запосли и оствари сопствене приходе, наметање обавезе сталног подношења детаљних извештаја о трошењу новца и др.*
5. ***Занемаривање:*** *подразумева запостављање дететових базичних физичких и психолошких потреба које може изазвати озбиљна оштећења здравља и развоја, пропусте родитеља или старатеља да обезбеде адекватну храну, смештај и одећу, пропусте у заштити детета од физичких повреда или опасности, као и необезбеђивање одговарајуће медицинске неге или лечења и напуштање детета.*

Деца жртве насиља остварују и следеће улуге у систему социјалне заштите:

[24] Закону о социјалној заштити и у складу са Општим протоколом о заштити деце од злостављања и занемаривања

[25] "Службени гласник РС", бр. 85/05, 88/05 - исправка, 107/05 - исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19

- *Услуге **смештаја у прихватилиште**[26] пружају се најдуже у трајању до шест месеци деци жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања; деци жртвама трговине људима; деци која се налазе у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којима је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга.*
- ***Услуга свратишта** доступна је деци који живе или раде на улици и добровољно затраже или пристану на услугу.*
- ***Услуге СОС телефона за жене са искуством насиља**[27] (национална СОС линија за жене – жртве родно заснованог насиља) је бесплатна телефонска СОС линија која покрива територију целе земље и оперативна је 24 часа 365 дана у години, ради пружања помоћи, консултација и подршке у поверљивој форми и уз поштовање анонимности жена, односно девојчица испод 18 година са искуством родно заснованог насиља.*
- ***Услуга становања уз подршку** је доступна најдуже годину дана жртвама трговине људима са навршених 15 година живота.*

Дечији брак

Дечији брак је брак у којем је бар један од партнера дете[28] и представља традиционалну праксу која грубо крши права детета, посебно девојчица и у супротности је са међународним и домаћим правом. Дечији брак угрожава психофизичко здравље девојчица и излаже их ризику од насиља у породици, трговине људима, раног напуштања школе, сиромаштва и економске зависности.

Злоупотреба дечијег рада

Злоупотреба дечјег рада подразумева рад детета, који је ментално, психички, социјално и морално опасан и штетан за дете и који утиче на образовање детета тако што онемогућава детету да похађа школу, обавезује дете да напусти образовање пре времена или принуђује дете да похађа школу под изузетно тешким условима [29]. Укључује и опасан рад[30] који је штетан по здравље, безбедност или морал деце, излаже их штетностима и обавља се у оквиру опасних околности или опасних делатности за децу.

Деца жртве трговине људима

Деца жртве трговине људима су посебно осетљива група када им је услед породичних и других животних околности угрожено здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не могу да достигну оптимални ниво развоја[31].

---

[26] Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите (Службени гласник РС, бр.42/2013, 89/2018.)

[27] у складу са Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуге СОС телефона за жене са искуством насиља, („Службени гласник РС“, бр. 93/2015)

[28] Инструкција о начину рада центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечјих бракова, број: 551-00-00 100/20 19-14

[29] Инструкција о поступању центара за социјални рад у заштити деце од злоупотребе дечјег рада, број 021-02-00159/2017-01

[30] Орган старатељства може да: исправља родитеље у вршењу родитељског права, одлучује о разрешењу старатеља детета и процењује злоупотребљавање родитељског права имајући у виду списак штетности, околности и делатности прописаних уредбом. Уредба о утврђивању опасног рада за децу ("Службени гласник РС", број 53 од 30. маја 2017.)

[31] Закон о сцијалној заштити, (''Службени гласник РС“, бр.24/2011), члан 41, тачка 7.

Кривичним закоником[32] предвиђена је казна затвора од три до дванаест година ономе ко силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима[33]. Трговина људима може бити на националном и транснационалном нивоу[34].

Преглед најважнијих запажања:

- Број пријава насиља у породици над децом евидентираних од стране ЦСР у току 2019. године износио је 8.371 (Графикон 3.1). У односу на 2015. годину број пријава насиља над децом је у 2019. години повећан за 28,4%.

- Према врстама насиља у 2019. години са 36,1% доминирају пријаве због емоционалног насиља над децом (Графикон 3.2), а број пријава услед емоционалног насиља над децом износи 3.008. У ЦСР је у 2019. години евидентирано: 2.726 пријава занемаривања или немарног поступања, 2.428 пријава физичког насиља, 189 пријава сексуалног насиља и 20 пријава економског насиља.

- У 2019. у односу на 2015. годину, број пријава због емоционалног насиља повећан је за 100,4%, сексуалног насиља за 64,3% а физичког насиља за 37% (Графикон 3.3). Занемаривање или немарно поступање смањено је за 5,7% док је број пријава за експлоатацију детета мањи за 55,5%.

- Према полној структури деце за коју је пријављено насиље, удео девојчица и дечака је готово изједначен у свим врстама насиља у петогодишњем периоду, изузев код сексуалног насиља, где је континуирано доминантан удео девојчица, које чине 81% жртава овог вида насиља (Графикони 3.4 – 3.7).

- Међу поступцима које су у 2019. години ЦСР предузимали у циљу заштите деце у случајевима насиља у породици, 63,7% поступака и мера односи се на мере и интервенције из домена рада ЦСР и то на пружање материјалне, правне или стручно саветодавне подршке и помоћи детету и родитељу у ЦСР (Графикон 3.8).

---

[32] Кривични законик РС ("Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 і 35/2019), члан 388, став 1

[33] Облици трговине људима су: радна експлоатација, принудни рад, принудни брак, трговина људима ради усвојења, принудно просјачење, принуда на вршење кривичних дела, принудна проституција или неки други облик сексуалне експлоатације; трговина органима, коришћења у оружаним сукобима

[34] Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала („Међународни уговори“, бр.6/2001)

- Укупан број поступака које је ЦСР покренуо по службеној дужности пред судом је у 2019. године већи за 69% него у 2015. години (Графикон 3.9). У структури поступака за заштиту деце жртава насиља у породици које је ЦСР покренуо по службеној дужности пред судом, доминира поступак за изрицање мере заштите од насиља у породици са 36,6% иза којих по заступљености следе поступци за заштиту интереса и права детета 21%.

- У 2019. у прихватилиштима за жртве насиља у породици[35] евидентирано је 146 деце. Највећи удео од 39,7% чине деца основношколског узраста. Полна структура је уравнотежена у трогодишњем периоду. Удео деце жртава насиља у укупном броју корисника прихватилишта за жртве насиља је непромењен од 2017. године, тј. деца чине половину од укупног броја корисника (Графикон 3.10).

- У 2019. услуге свратишта[36] користило је укупно 313 деце улице од којих је 98% основношколског узраста (Графикон 3.11), 36,7% деце корисника свратишта су истовремено повратници/из реадмисије 51,3%, деца са проблемима у понашању 36,5% и деца у сукобу са законом 11,3%. Једно дете је жртва насиља.

- У 2019. услугу СОС телефона за жене са искуством родно заснованог насиља[37] користило 45 девојчица старости до 17 година. Удео девојчица у укупном броју корисница СОС телефона у 2019. години износи 2,8%.

- У 2019. години ЦСР су евидентирали укупно 172 деце жртава дечијег брака. Преовлађују деца узраста 16-17 година са 63,4%. Већина су девојчице 96,5% (Графикон 3.12), а евидентирано је и шест дечака. Према породично - правном статусу доминирају деца са родитељским старањем 89%.

- Више од половине или 52,3% деце није укључено у образовни процес (Графикон 3.13), 22,1% је завршило школовање: основну школу или двогодишњу/трогодишњу средњу стручну школу.

- Више од половине деце жртава дечијег брака или 57,6% су Роми; 22,1% Срби; 8,7% припадници националних мањина[38], а за преосталих 11,6% деце нису прецизирани подаци о националној припадности (Графикон 3.14).

- Образовна структура родитеља деце жртава дечјег брака је веома неповољна: 39,2% родитеља нема завршену ни основну школу, 25,9% родитеља има завршену основну школу, а свега 8,7% родитеља су завршили средњу школу. Мајке су нижег образовног нивоа од очева.

---

[35] Пет лиценцираних пружалаца: Београд, Крагујевац, Панчево, Лесковац, Врање

[36] Три лиценцирана пружаоца из Београда

[37] Девет лиценцираних пружалаца: по један из Кикинде, Ниша, Врања, Краљева, Ужица и четири из Београда

[38] Румуни, Словаци, Мађари, Албанаци, Власи и Бошњаци

- У 2019. години у ЦСР евидентирано је укупно 12 деце жртава злоупотребе дечјег рада - седам дечака и пет девојчица (осам ЦСР је евидентирало децу жртве злоупотребе дечјег рада). Деветоро деце су Роми, двоје је српске националности, а за једно дете нема података о националној припадности. Најчешћи подносилац пријаве је полиција. Осморо деце или 66,7% жртава злоупотребе дечјег рада је било изложено већем броју штетних/опасних околности и/или су били укључени у опасне делатности током рада (Графикон 3.15)

- У 2019. години ЦСР су евидентирали укупно 13 починилаца злоупотребе дечјег рада (84,6% починилаца су родитељи или сродници) и применили укупно 19 породично правних мера у циљу заштите деце жртава злоупотребе дечјег рада (Графикон 3.16).

- У 2019. години на евиденцији Центра за заштиту жртава трговине људима било је укупно 146 деце (највише евидентиране деце откад је Центар започео са радом). У полној структури доминирају девојчице са 82,9%. У односу на 2017. бележи се растући тренд броја деце жртава трговине људима од 114,7% (Графикон 3.17). Доминантан облик експлоатације у 60% случајева је сексуална експлоатација (Графикон 3.19). Други најзаступљенији облик експлоатације је принуда на просјачење са 12%, а са по 8% су заступљени принудни брак, радна и вишеструка експлоатација. Од укупног броја деце 84% су жртве националне трговине људима, што је карактеристика и посматраног петогодишњег периода (Графикон 3.20).

- У 2019. години услугу становања уз подршку[39] за жртве трговине људима пружало је Удружење против трговине људима АТИНА двема девојчицама узраста 15 - 17 година.

[39] Од укупно осам лиценцираних пружалаца услуге становање уз подршку У 2019. години: по један из Ужица, Панчева, Куле и Власотинца и по два из Београда и из Шапца

Графикон 3.1 - Пријаве насиља над децом на евиденцији ЦСР, 2015 – 2019.

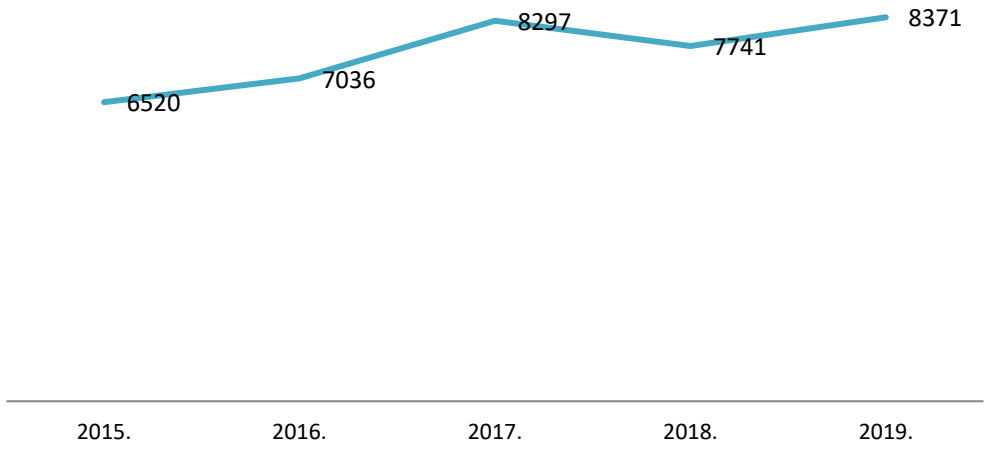

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.2 – Пријаве насиља над децом на евиденцији ЦСР према доминантној врсти насиља, 2019. (%)

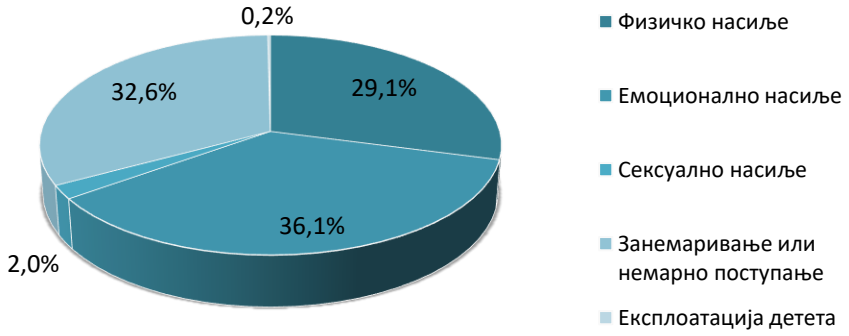

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.3 – Пријаве насиља над децом на евиденцији ЦСР према врстама насиља, 2015 - 2019.

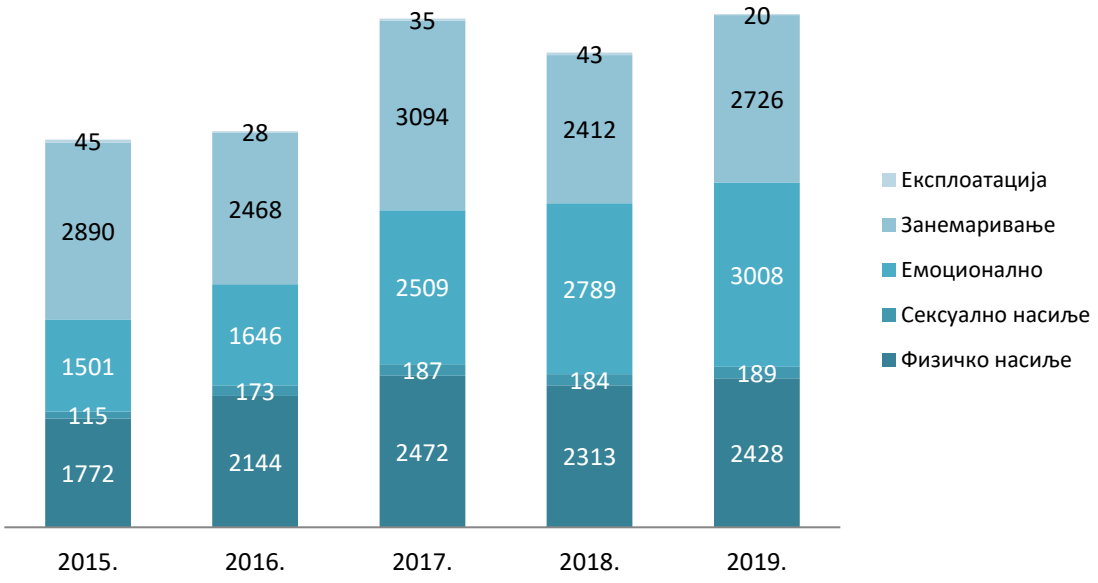

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.4 – Пријаве физичког насиља над децом према полу, 2015 – 2019.(%)

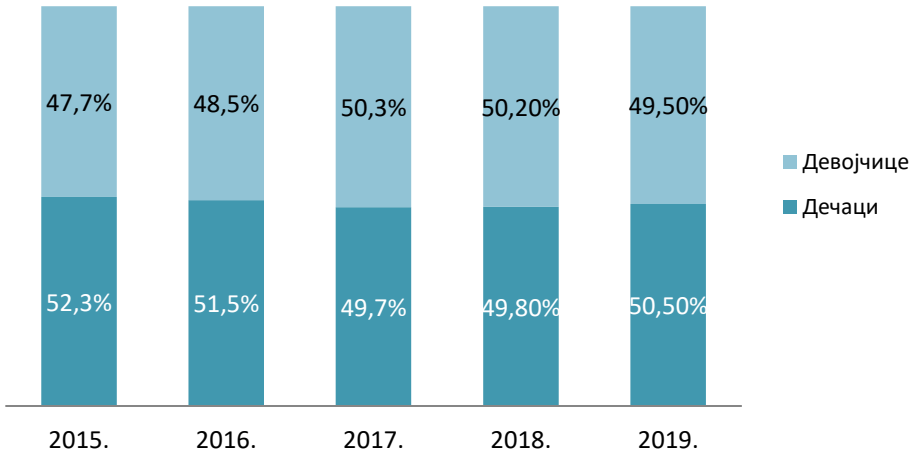

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.5 - Пријаве сексуалног насиља над децом према полу, 2015 – 2019. (%)

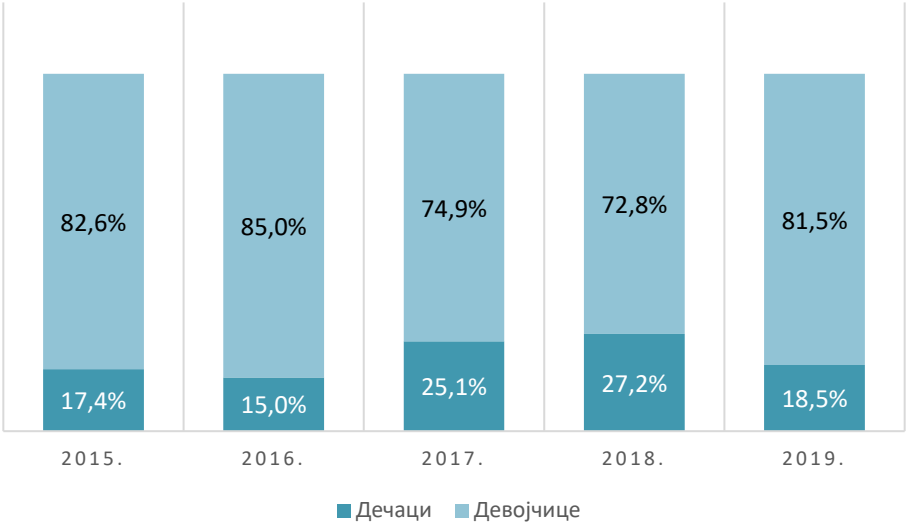

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.6 - Пријаве емоционалног насиља над децом према полу, 2015– 2019. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.7 – Пријаве занемаривања деце прем а полу, 2015 – 2019. (%)

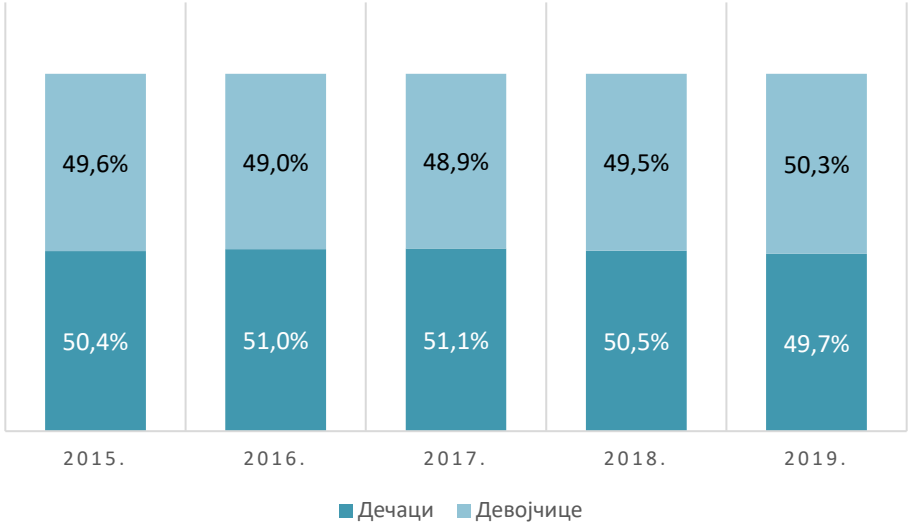

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.8 - Поступци које је ЦСР предузео за заштиту деце жртава насиља, 2017 - 2019.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.9 - Поступци које је ЦСР покренуо пред судом за заштиту деце жртава насиља, 2015 – 2019.

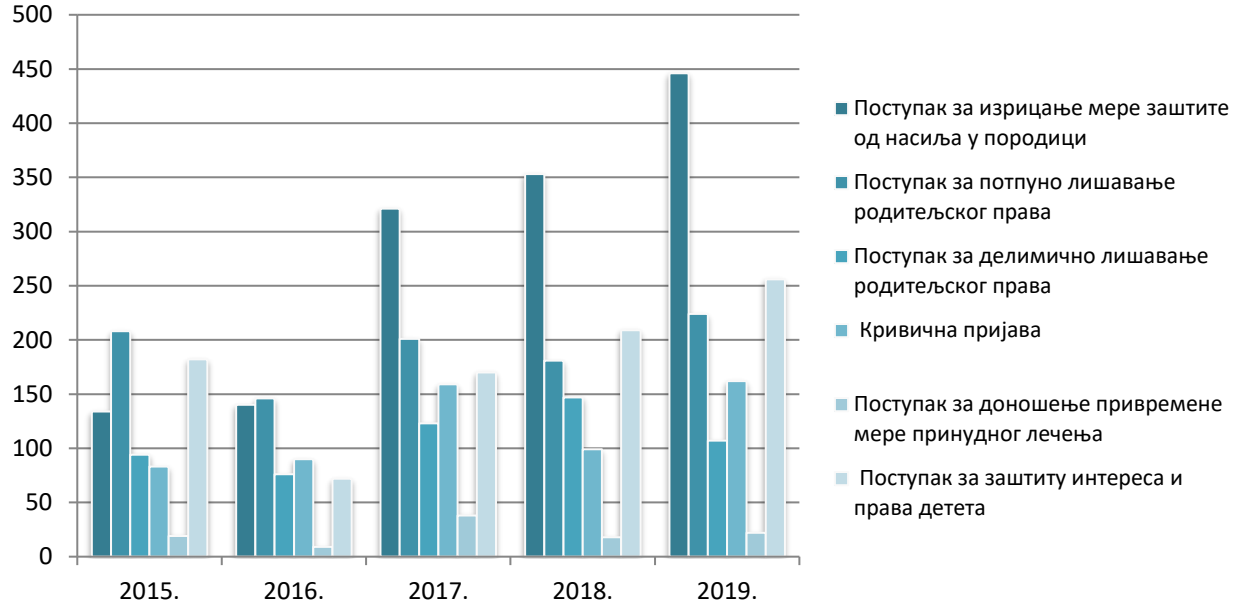

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.10 – Деца у прихватилиштима за жртве насиља у породици према узрасту, 2017 - 2019.

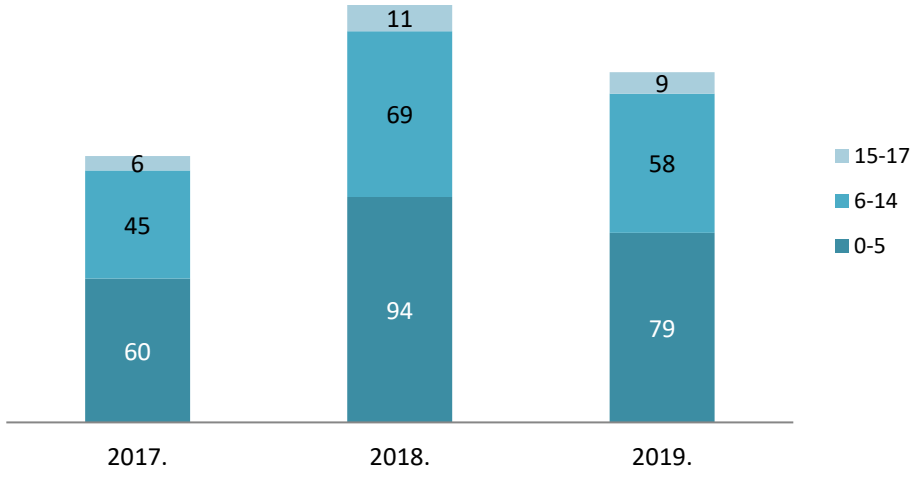

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.11 – Деца улице корисници услуге свратишта, 2017 - 2019.

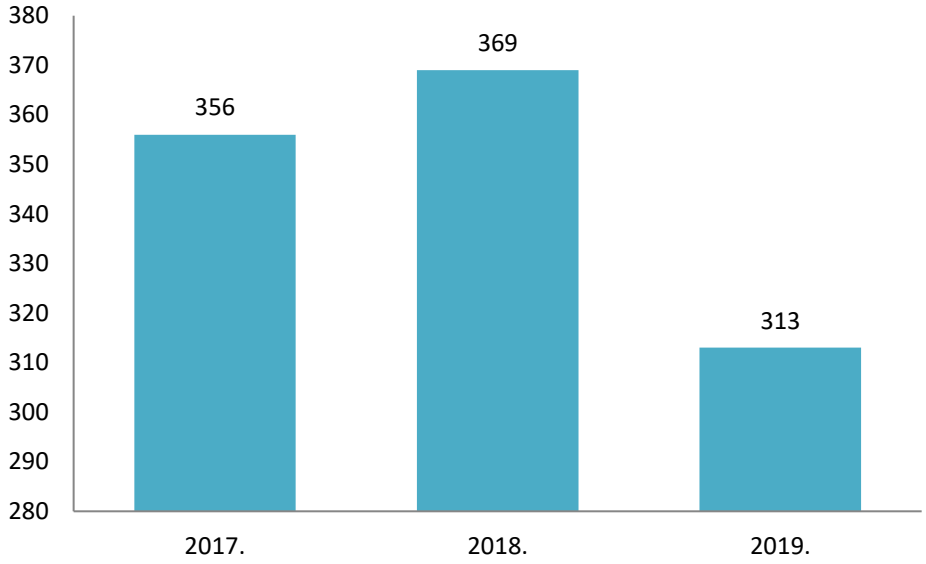

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.12 – Деца жртве дечјег брака према полу и узрасту, 2019.

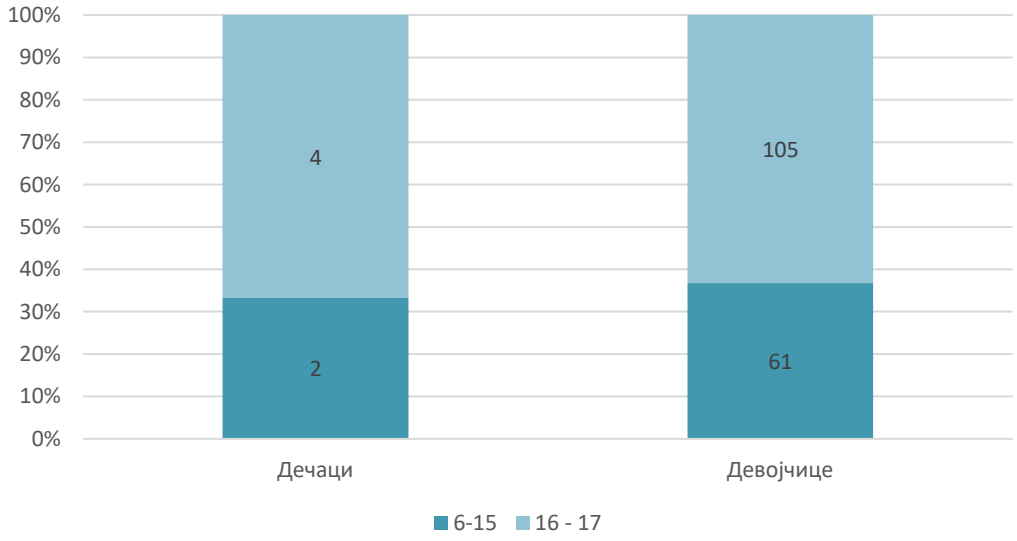

Извор: Упитник о деци жртвама дечјег брака на евиденцији ЦСР

Графикон 3.13 – Деца жртве дечјег брака према образовном статусу, 2019. (%)

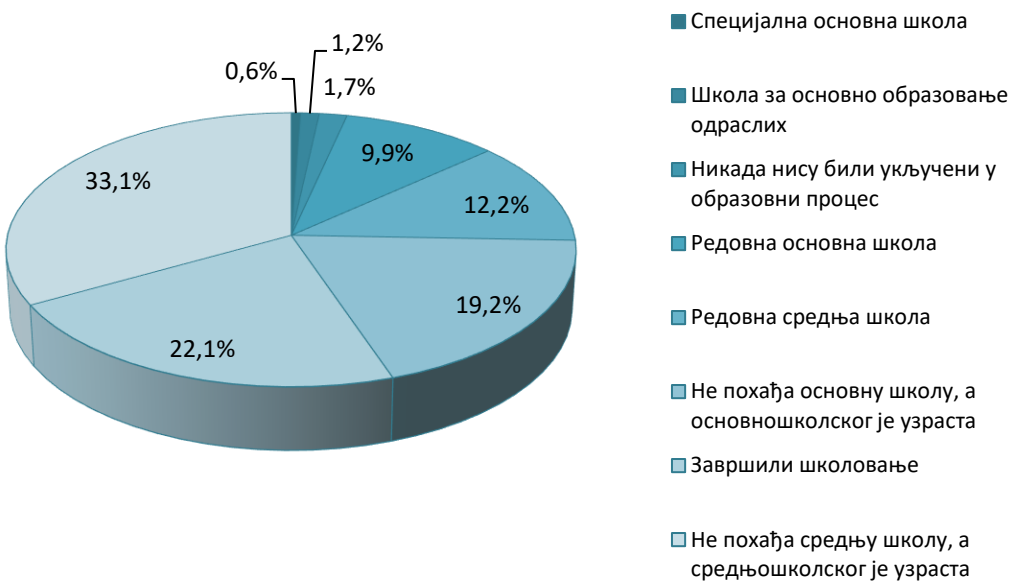

Извор: Упитник о деци жртвама дечјег брака на евиденцији ЦСР

Графикон 3.14 – Деца жртве дечјег брака према националној припадности, 2019. (%)

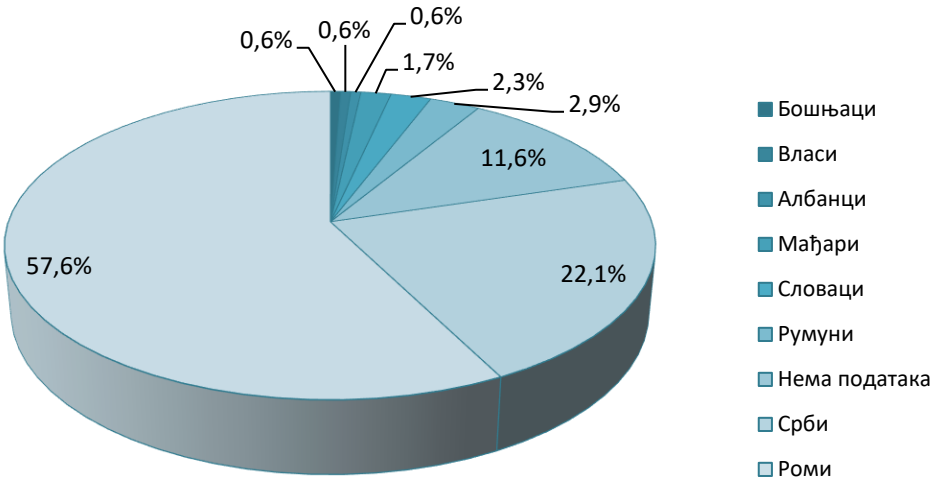

Извор: Упитник о деци жртвама дечјег брака на евиденцији ЦСР

Графикон 3.15 – Деца жртве злоупотребе дечјег рада према изложености штетним условима, опасним околностима и делатностима у раду, 2019. (%)

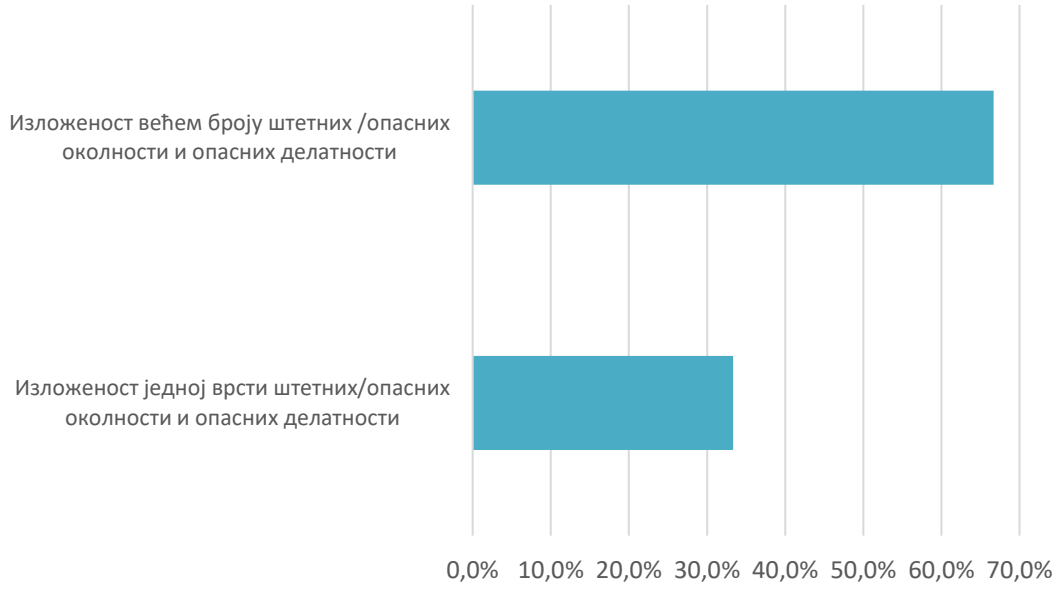

Извор: Упитник о деци жртвама злоупотребе дечјег рада на евиденцији ЦСР

Графикон 3.16 - Мере, услуге и поступци ЦСР у циљу заштите деце жртава злоупотребе дечјег рада, 2019. (%)

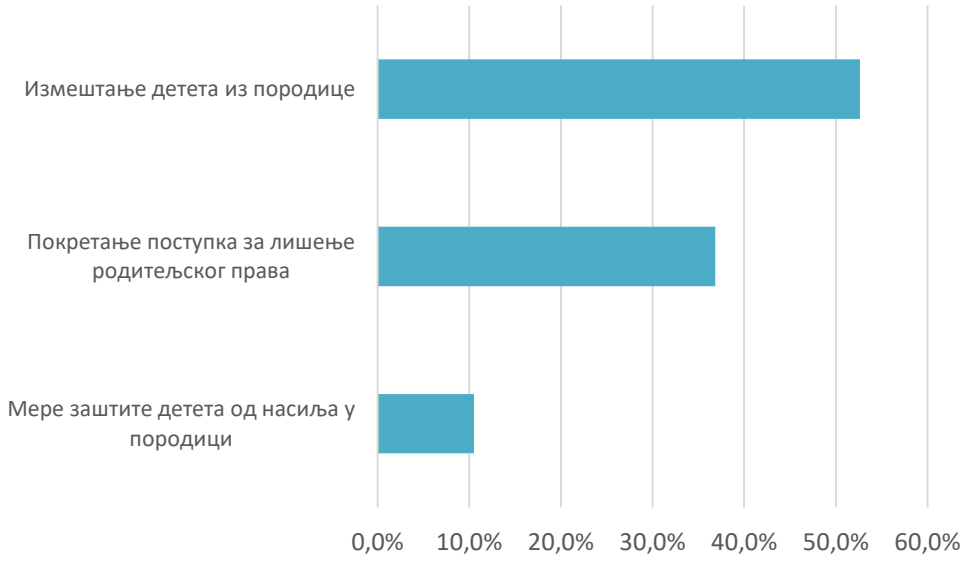

Извор: Упитник о деци жртвама злоупотребе дечјег рада на евиденцији ЦСР

Графикон 3.17 - Деца жртве трговине људима према полу, 2015 - 2019.

Извор: Извештаји Центра за заштиту жртава трговине људима

Графикон 3.18 - Удео деце у укупном броју жртава трговине људима, 2015 - 2019. (%)

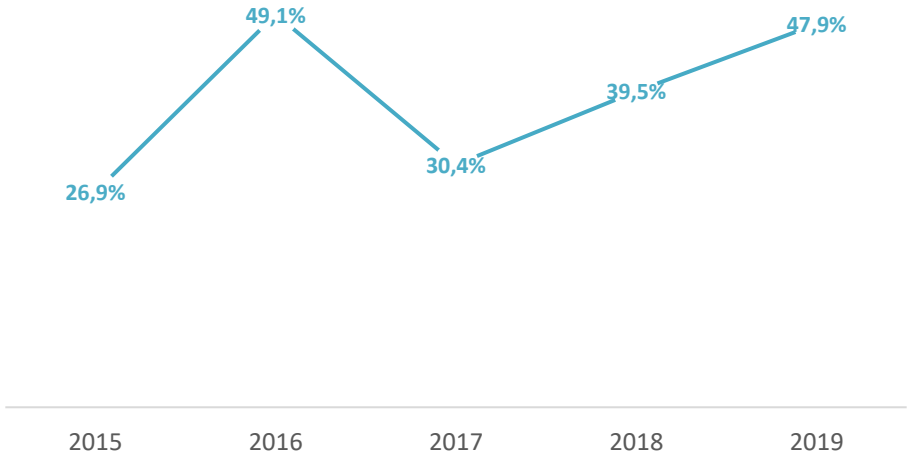

Извор: Извештаји Центра за заштиту жртава трговине људима

Графикон 3.19 - Деца жртве трговине људима евидентирана у току године према врсти експлоатације, 2015 - 2019. (%)

Извор: Извештаји Центра за заштиту жртава трговине људима

Графикон 3.20 - Деца жртве трговине људима евидентирана у току године према обележјима трговине људима, 2015 - 2019. (%)

Извор: Извештаји Центра за заштиту жртава трговине људима

ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

У пословима заштите малолетника у употреби су термини: малолетници са проблемима у понашању и малолетници у сукобу са законом. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица под термином „деца“ подразумева само узраст од 0-14 година, док се у социјалној заштити термин „деца“ односи на узраст од 0-18 година. Како би се обезбедило разумевање термина из домена кривично-правне заштите, у овом делу извештаја, користе се два термина: „деца“ и „млађи малолетници“ само на узраст деце до 14 година, а термин „малолетници“ обухвата сву децу узраста од рођења до 18 година.

За потребе годишњег извештавања, односно ефикаснијег прикупљања података и поузданијих података, дефинисане су следеће две категорије:

***Малолетници са проблемима у понашању**:*

- малолетници са проблемима у понашању у школи, са родитељима, старатељима и заједницом, и малолетници који својим понашањем угрожавају себе и околину

- малолетници који се суочавају са тешкоћама због злоупотребе алкохола, дроге или других опојних средстава

- малолетници који немају кривична дела и нису починиоци прекршаја

***Малолетници у сукобу са законом** (Кривични и Прекршајни закон):*

- малолетници који су у контакту са кривичноправним системом због сумње, оптужбе или осуде да су починила кривично дело.

Лицу које у време извршења противправног дела, у закону предвиђеног као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу се изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа овај закон[40]. Закон даље одређује као кривично одговорну децу узраста од 14 до 18 година живота. Према њима, као и млађим пунолетним лицима, од 18 до 21 године, могу се изрећи васпитне мере од стране суда, а ангажовање центра за социјални рад, као органа старатељства, је обавезно.

Врсте кривичних санкција[41]

*Малолетницима за учињена кривична дела могу се изрећи **васпитне мере**, **казна малолетничког затвора[42]** и **мере безбедности[43]**. Млађим малолетницима могу се изрећи само васпитне мере. Старијим малолетницима могу се изрећи васпитне мере, а изузетно може се изрећи казна малолетничког затвора. Под условима предвиђеним овим законом малолетницима се могу изрећи мере безбедности.*

---

[40] Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, ("Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.)

[41] Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, ("Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.)

[42] Члан 60 Кривичног законика ("Сл. Гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 і 35/2019)

[43] члан 79 Кривичног законика ("Сл. Гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 і 35/2019)

Васпитне мере *које суд може изрећи су:*

- *Мере упозорења и усмеравања: судски укор и посебне обавезе,*
- *Мере појачаног надзора: појачан надзор од стране родитеља, усвојитеља или старатеља, појачан надзор у другој породици, појачан надзор од стране органа старатељства, појачан надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника,*
- *Заводске мере: упућивање у васпитну установу[44], упућивање у васпитно - поправни дом[45], упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање.*

Суд изриче меру упућивања ***у васпитну установу*** *када малолетника треба издвојити из дотадашње средине и обезбедити му помоћ и стални надзор од стране стручних лица[46]. Према ЗСЗ Заводи, тј. установе за васпитање деце и омладине спроводе васпитне мере[47]. У васпитној установи малолетник остаје најмање шест месеци, а највише две године, с тим да суд сваких шест месеци разматра да ли постоје основи за обуставу извршења мере или за њену замену другом васпитном мером.*

Малолетници који учествују у извршењу кривичних дела

Према лицу које у време извршења кривичног дела није навршило 14 година не могу изрећи кривичне санкције[48] ни применити друге мере предвиђене законом.

У односу на малолетне учиниоце кривичних дела суд може применити васпитне налоге и предузети кривичне санкције[49].

Васпитни налог *је посебна мера која нема карактер кривичне санкције, чија је сврха непокретање кривичног поступка према малолетном учиниоцу кривичног дела или обустава поступка, са циљем да се васпитним налогом утиче на правилан развој малолетника и јачање његове личне одговорности и превенира даље чињење кривичних дела. Васпитни налози су:*

- *Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела,*
- *Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао,*
- *Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја,*
- *Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога,*

---

[44] Према Уредби о мрежи установа социјалне заштите ("Службени гласник РС", бр.16/2012 и 12/2013) у систему социјалне заштите основане су три установе социјалне заштите за васпитање деце и омладине у Београду, Књажевцу и Нишу.

[45] Члан 21 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица. У надлежности Министарства правде, Управе за извршење кривичних санкција постоји Васпитно-поправни дом у Крушевцу

[46] Члан 20 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, ("Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.)

[47] Према члану 127 ЗСЗ, („Службени гласник РС“, бр. 24/2011)

[48] Члан 4 Кривичног законика ("Сл. Гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 і 35/2019)

[49] Члан 5 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, ("Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.)

- *Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.*

Центар за социјални рад, у улози органа старатељства, учествује у свим поступцима према малолетним учиниоцима кривичних дела, као и према млађим пунолетним лицима (до 21 године) и у реализацији васпитних налога и васпитних мера.

Услуге социјалне заштите

*Деци и младима који су у сукобу са законом, родитељима, школом или заједницом, доступне су **услуге дневног боравка** на начин који не омета њихово школовање или одлазак на посао како би се унапредио квалитет живота корисника у властитој социјалној средини кроз одржање и развијање социјалних, психолошких и физичких функција и вештина, како би се у што већој мери оспособили за самосталан живот[50].*

Преглед најважнијих запажања:

- Према подацима ЦСР, током 2019. године евидентирано је 14.641 малолетника са проблемима у понашању и у сукобу са законом. Петогодишњи тренд указује на повећање од 9,2% (Графикон 4.1). Од укупног броја малолетника, евидентирано је 2.798 деце до 14 година и 11.843 малолетника старијих од 14 година. Као и претходне године, највећи удео у укупном броју чине малолетници узраста 16 – 17 година који износи 54%.

- Од укупног броја малолетника са проблемима у понашању, у сукобу са законом је 8.238, што је за 3,2% мање него претходне године, а представља смањење од 8,5% у односу на 2015. годину. Број малолетника само са проблемима у понашању је у периоду 2015 – 2019. порастао за 9,2% (Графикон 4.2).

- Број деце млађе од 14 година која су у 2019. години била у сукобу са законом мањи је за 8,9% у односу на 2015. годину (Графикон 4.3).

- У структури малолетника са изреченим васпитним мерама у 2019. години најзаступљенији су малолетници са мерама упозоравања и усмеравања са 55,1%, мере појачаног надзора евидентиране су код 40,5% малолетних, док је свега 4,4% имало изречену неку од заводских мера (Графикон 4.4).

- Број васпитних мера посебне обавезе изречених у току 2019. године према евиденцији ЦСР износи 818. У периоду од десет година забележен је тренд повећања примене васпитних мера за 49,5%, али и одступања од просека који износи 928,7 у истом периоду (Графикон 4.5). Као и у претходној години, најзаступљеније су мере које се односе на хуманитарни рад и редовно похађање школе са 62,1%.

[50] Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите („Сл. Гласник РС“, бр. 42/2013 од 14.05.2013. године, а ступа на снагу 22.05.2013.

- У 2019. години изречено је 1.406 васпитних мера појачаног надзора. У односу на 2010. годину број ових мера мањи је за 52,9% (Графикон 4.6). Удео мера појачаног надзора од стране органа старатељства у укупном броју ових мера износи 53,2% (Графикон 4.7).

- Број заводских васпитних мера је у претходних десет година смањен за 61,8% (Графикон 4.8), а међу заводским васпитним мерама континуирано је најзаступљеније упућивање у васпитно поправни дом Крушевац (једина васпитно поправна установа на територији РС).

- У току 2019. године изречене су 32 мере упућивања у установу за васпитање деце и омладине, што је 28% више него претходне године. На дан 31.12.2019. године у установама за васпитање деце и омладине смештај је користило укупно 52 малолетника (Графикон 4.9), од којих је чак 75,6% упућено од стране органа старатељства (Графикон 4.10).

- У 2019. години изречено је осам кривичних санкција малолетничког затвора према старијим малолетним лицима, узраста од 16 до 17 година.

- Број изречених мера безбедности према старијим малолетницима у 2019. години износи 28.

- У 2019. години изречено је 911 васпитних налога, што је 22,4% више него претходне године, а 17,9% више у односу на 2015. годину (Графикон 4.11).

- У 2019. години 138 деце са проблемима у понашању је користило услуге дневног боравка за децу и младе са проблемима у понашању, од чега су 64,5% деца узраста 15-17 година, а остало су деца основношколског узраста (Графикон 4.12). Удео деце у популацији корисника дневних боравака за децу и младе са проблемима у понашању износио је 89,6%.

Графикон 4.1 – Малолетници са проблемима у понашању и у сукобу са законом на евиденцији ЦСР, 2010 – 2019.

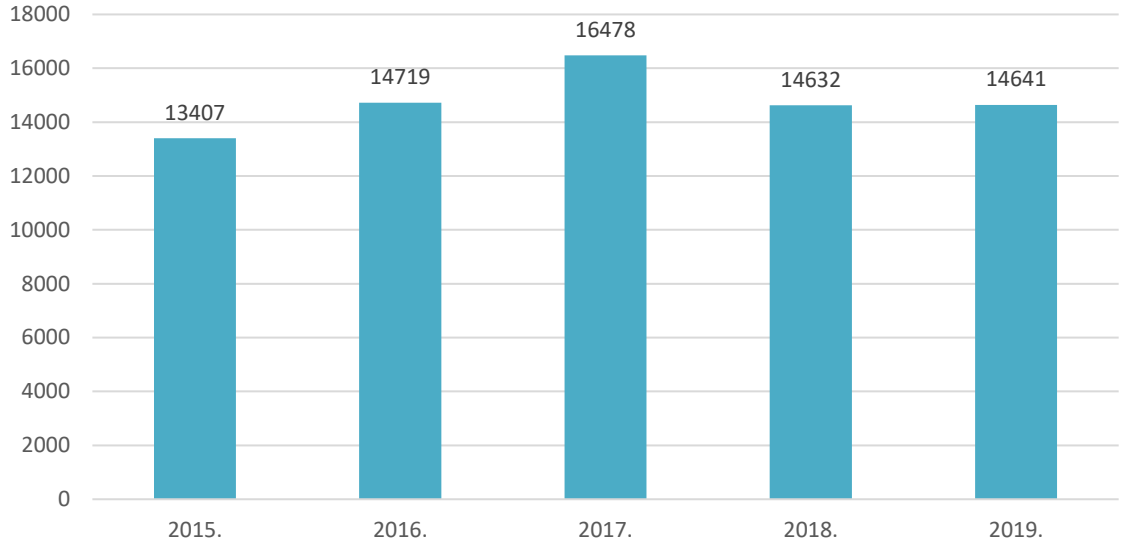

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.2 – Малолетници са проблемима у понашању и у сукобу са законом на евиденцији ЦСР, 2015 – 2019.

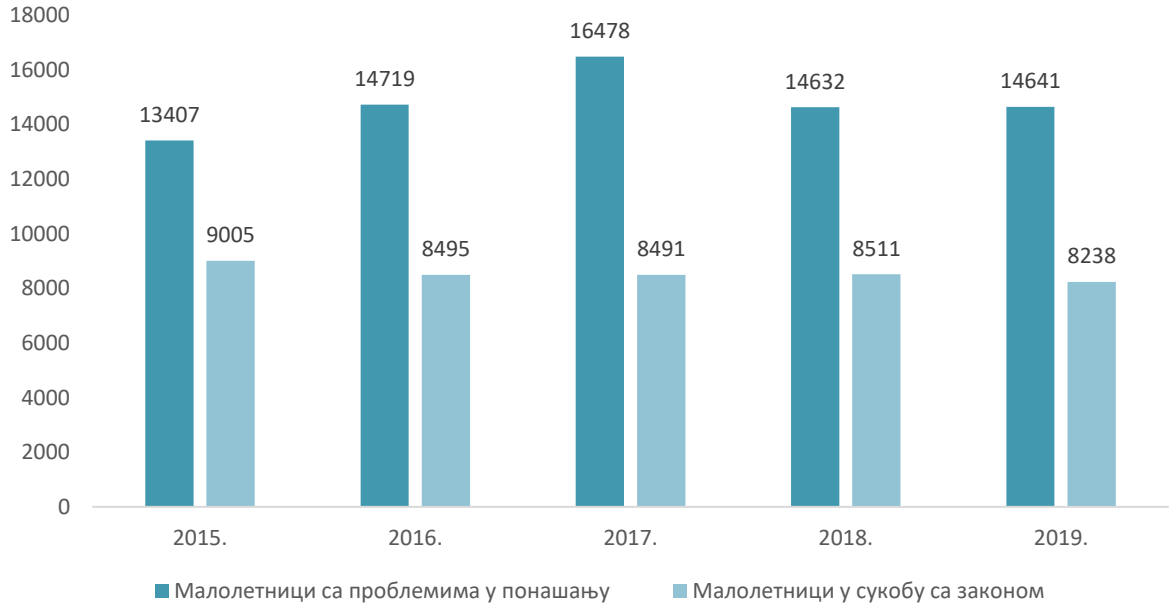

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.3 - Деца млађа од 14 година у сукобу са законом на евиденцији ЦСР, 2015 – 2019.

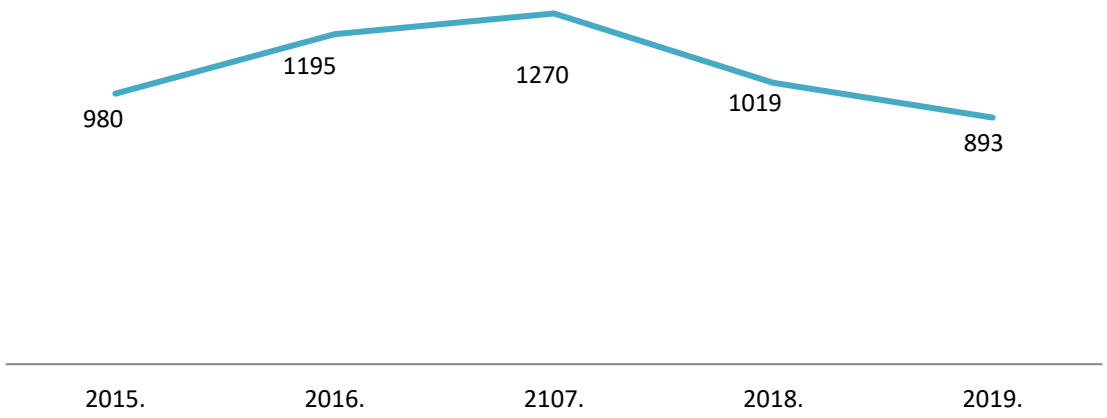

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.4 – Број малолетника на евиденцији ЦСР којима су изречене васпитне мере према врсти мера, 2019. (%)

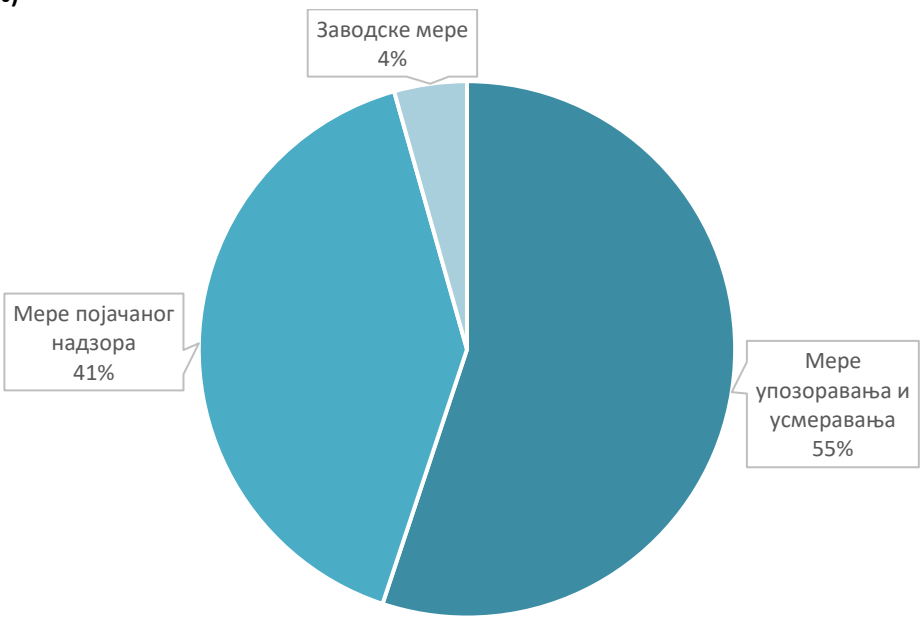

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.5 - Васпитне мере посебне обавезе изречене у току године према евиденцији ЦСР, 2010 – 2019.

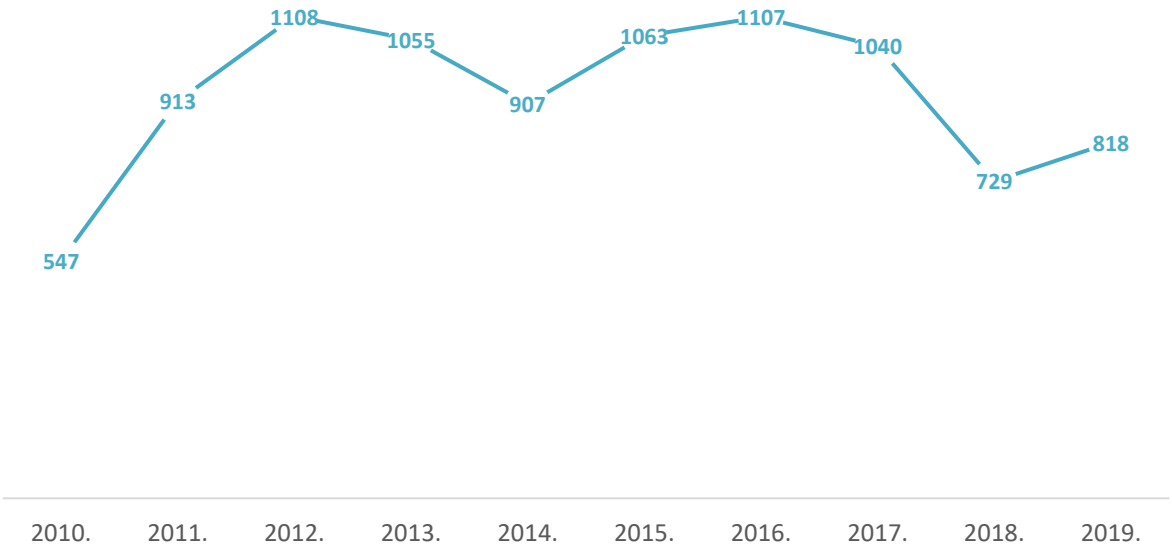

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.6 – Изречене васпитне мере појачаног надзора, 2010 - 2019.

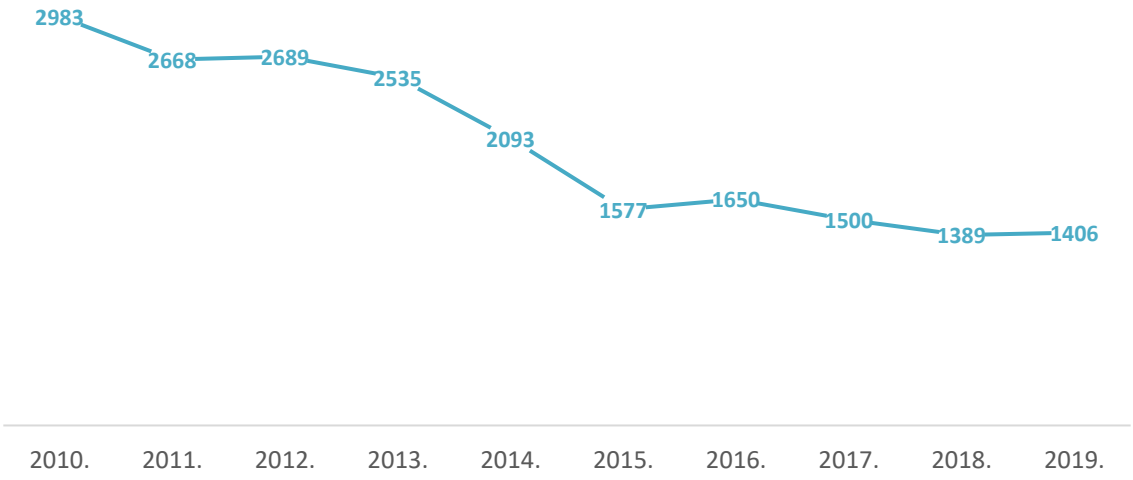

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.7 – Изречене васпитне мере појачаног надзора према врсти појачаног надзора, 2019.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.8 - Изречене заводске васпитне мере према евиденцији ЦСР, 2010 – 2019.

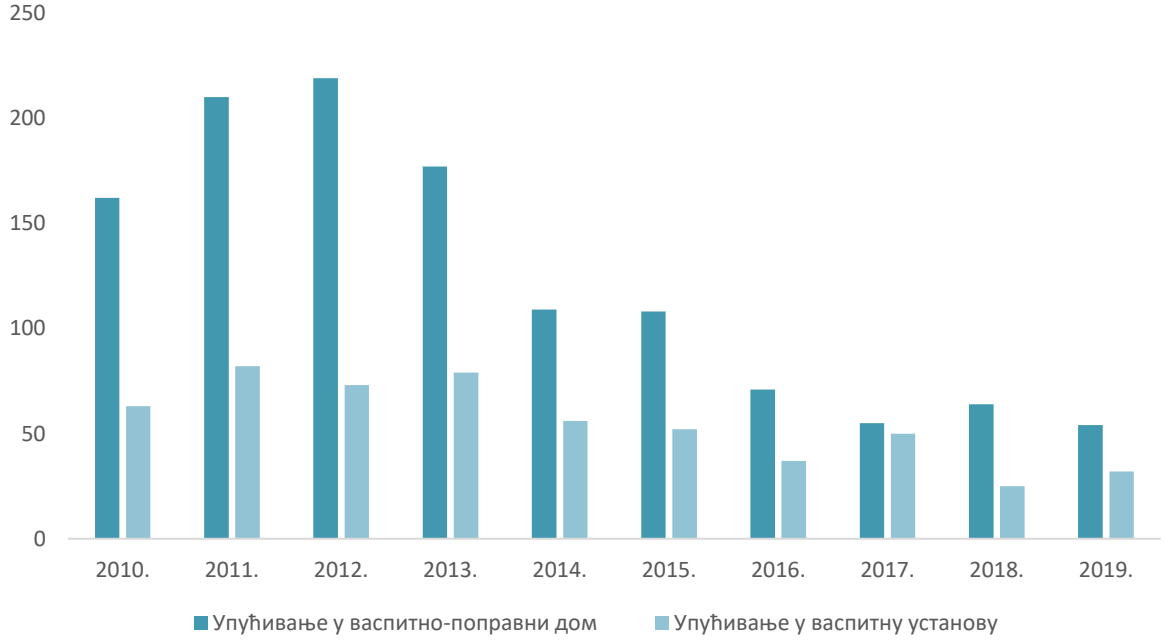

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.9 – Малолетници на смештају у установама за васпитање деце и младих према узрасту, 2015 – 2019.

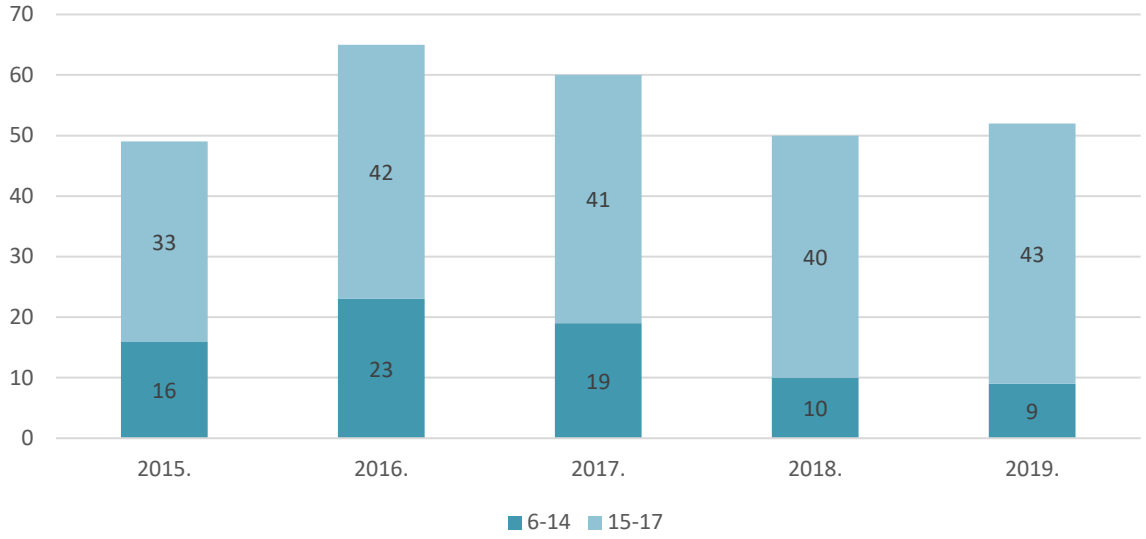

Извор: Извештаји установа за васпитање деце и младих

Графикон 4.10 – Малолетници на смештају у установама за васпитање деце и младих према начину упућивања, 2015 – 2019., (%)

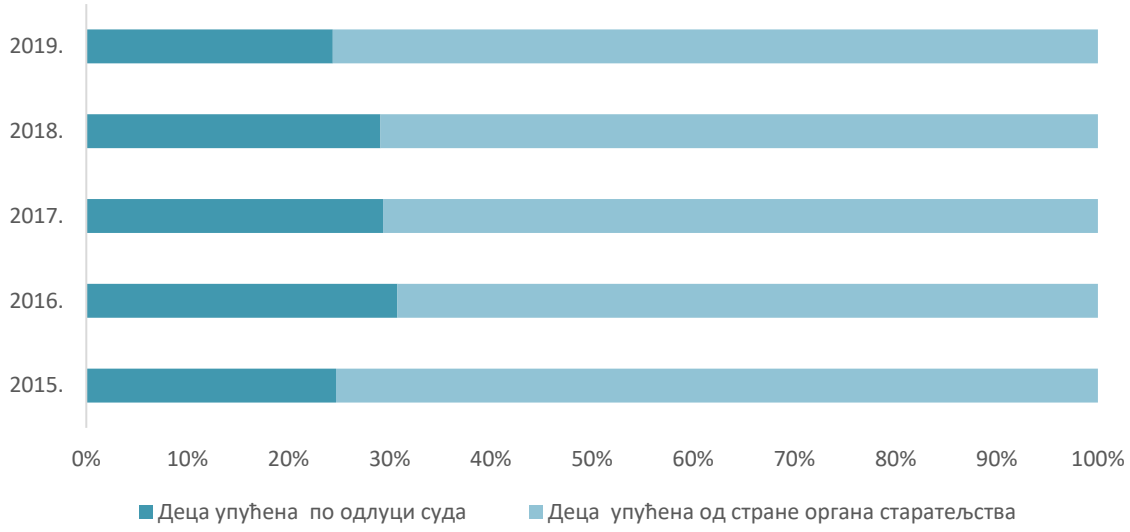

Извор: Извештаји установа за васпитање деце и младих

Графикон 4.11 - Изречени васпитни налози према евиденцији ЦСР, 2015 – 2019.

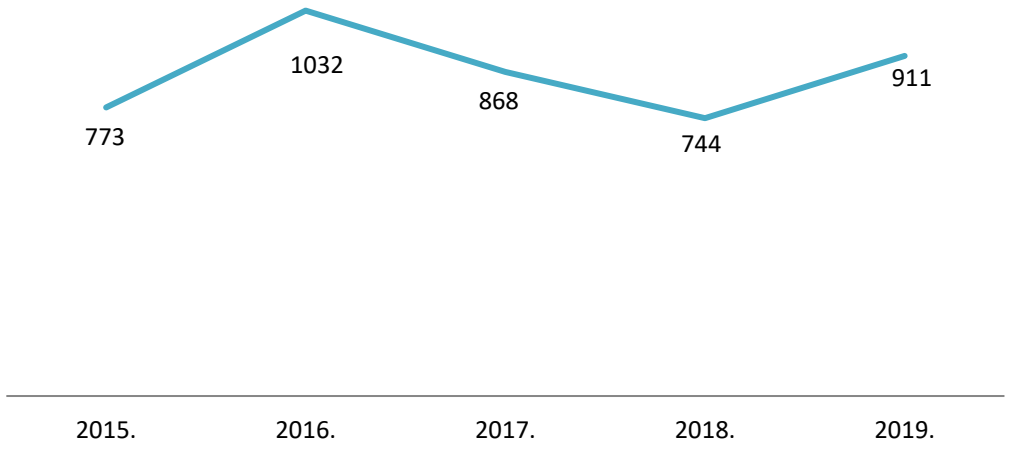

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.12 – Малолетници са проблемима у понашању корисници услуге дневног боравка према узрасту, 2017 - 2019.

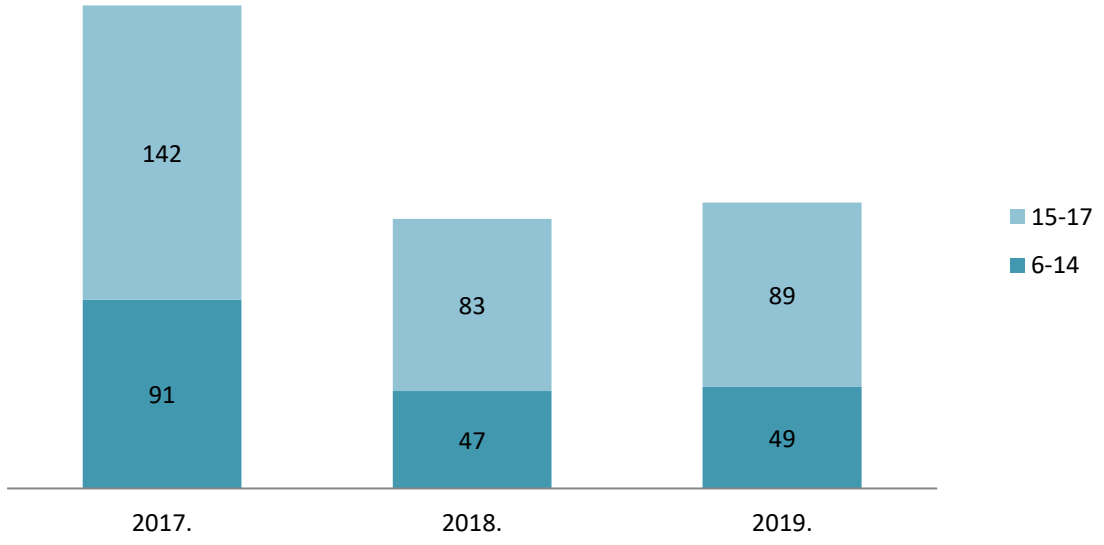

Извор: Извештаји ЛПЛУ

ДЕЦА ИЗ ПОРОДИЦА У КРИЗИ

Породице у кризи су породице које због сиромаштва, незапослености, необразованости, инвалидитета или болести, сметњи у развоју, проблема у понашању деце, поремећених породичних односа, недостатака или неадекватне социјалне мреже и других разлога, нису у стању да обезбеде адекватне услове за квалитетно задовољавање потреба својих чланова, пре свега безбедан развој детета у породици.

Карактеристике породица у кризи и одговори на њихове потребе мерени су и представљени преко појединца као корисника система СЗ (детета или родитеља). Породице које по својим карактеристикама спадају у корисничку групу породица у кризи су:

- *Породице са поремећеним породичним односима - хетерогена група породица у којима су односи поремећени из различитих разлога,*
- *Породице у којима се родитељи споре око вршења родитељског права[51];*
- *Породице у којима је најбољи интерес детета угрожен или права или безбедност деце нису довољно осигурани.*

Ове породице постају корисници ЦСР на различите начине: путем пријава које могу упутити чланови породице, институције из различитих система, грађани или ЦСР по службеној дужности[52].

Деца чији се родитељи споре око вршења родитељског права

Закон о социјалној заштити препознаје групу деце чији се родитељи споре око вршења родитељског права, односно деце чији су:

1) родитељи у поступку развода брака, односно у спору око вршења родитељског права
2) родитељи након развода брака споре око регулисања личних односа детета са родитељем са којим не живи,
3) родитељи споре око издржавања.

Лишавање родитељског права

Према Породичном закону родитељ може бити потпуно или делимично лишен родитељског права. До потпуног лишења родитељског права долази када родитељ злоупотребљава права или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права. До делимичног лишења родитељског права долази уколико родитељ несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права.

[51] ЦСР податке о овим породицама региструју пре свега кроз број деце чији се родитељи споре око вршења родитељског права (родитељи који су у поступку развода брака; споре се око регулисања личних односа детета са родитељем са којим не живи и родитељи у спору око издржавања).
[52] ЦСР не воде посебну евиденцију о овим породицама, а подаци се региструју преко евидентиране деце чији је интерес угрожен из различитих разлога.

Надзор над вршењем родитељског права

Превентивни надзор *над вршењем родитељског права обавља орган сатартељства када доноси одлуке којима омогућава родитељима да врше родитељско право у циљу заштите интереса детета (обухвата поступке одређивања личног имена, располагања имовином, итд).*

Корективни надзор *над вршењем родитељског права обавља орган старатељства када је интерес детета у билошкој породици угрожен, а процењује се да постоји капацитет породице да се постигне позитивна промена и унапреде родитељске компетенције, односно да се одговори на потребе детета на примеренији начин.*

Мере корективног надзора су:

- *Упозорење родитељима на недостатке у вршењу родитељских права*
- *Упућивање родитеља на разговор у породично саветовалиште или установу специјализовану за посредовање у породичним односима*
- *Захтев родитељима да положе рачун о управљању имовином детета.*

Саветодавно-терапијске и социо-едукативне услуге *пружају се као вид помоћи појединцима и породицама који су у кризи ради унапређивања породичних односа, превазилажења кризних ситуација и стицања вештина за самосталан и продуктиван живот у друштву.*

Саветодавно усмеравање *је активност стручног радника у ЦСР која се у оквиру редовног рада са корисником спроводи без упућивања на посебну услугу.*

Преглед најважнијих запажања:

- Од укупног броја деце на евиденцији ЦСР, удео деце из породица у којима се родитељи споре око вршења родитељског права у 2019. години износи 13,3% (Графикон 5.1). Посматрано у односу на 2015. годину, највећи пад бележе поступци мирења за 29,5% и нагодбе за 29,1% док нешто блажи пад имају процене споразумног предлога родитеља са 12,6%. Процена за вршење родитељског права је у благом порасту за 1,9% (Графикон 5.2).

- У односу на врсту поступака за заштиту права детета у 2019. години 68,2% су поступци вршења родитељског права[53] (Графикон 5.3). У односу на 2015. годину, за 23,2% је смањен број поступака у регулисању виђања детета и родитеља и за 20,5% број поступака за заштиту права детета. Са друге стране, бележи се повећање од 129,9% у броју прекршајних поступака и повећање за 21,1% у броју поступака лишења родитељског права.

- У 2019. години ЦСР је покренуо 339 поступака за лишење родитељског права који је смањен за 27,1% у односу на 2015. годину. Број деце за чије родитеље су покренути поступци износио је 524 у 2019. години, а у односу на 2015. годину смањен је за 25,9% (Графикон 5.4).

[53] мерено бројем налаза које ЦСР доставља суду

- У 2019. години је донето 506 решења о мерама корективног надзора и 895 решења о мерама превентивног надзора у односу на родитеље. У односу на 2015. годину у 2019. се бележи смањење за 36,7% у броју мера превентивног надзора (Графикон 5.5).

- Посматрано у односу на 2015. годину, једина мера корективног надзора која има растући тренд је упозорење родитељима о недостацима у вршењу родитељских права за 36,5%, док преостале две мере: упућивање родитеља на разговор у породично саветовалиште или у установу специјализовану за посредовање у породичним односима бележи смањење од 77,5% а број захтева родитељима да положе рачун о управљању имовином детета се смањио за 8,7% (Графикон 5.6).

- Када говоримо о интервенцијама које ЦСР предузима у циљу креирања позитивне промене у животу корисника, породице и појединца, у 2019. години највећи број услуга саветодавног усмеравања пружен је лицима у стању социјалне потребе, укупно 70.605 или 68,4%, а значајно мање или 17% је примењивана помоћ у сређивању брачних и породичних односа и помоћ у васпитању и развојним проблемима деце са 14,6% (Графикон 5.7).

- У 2019. години ЦСР је упутио укупно 12.974 корисника на коришћење саветодавних услуга (Графикон 5.8). Корисници из породица у кризи упућују се на саветодавне услуге ван ЦСР, а у посебној јединици ЦСР на породичну терапију, медијацију и друге саветодавне услуге. У односу на 2018. годину бележи се смањење у броју упута корисника на саветодавне услуге за 14,7%, за медијацију за 38,2% док је упућивање на услуге породичне терапије порасло за 74,5%.

Графикон 5.1 - Деца чији се родитељи споре око вршења родитељског права, 2015. – 2019.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.2 - Деца из породица према којима је ЦСР спроводио поступке за вршење родитељског права, 2015 - 2019.

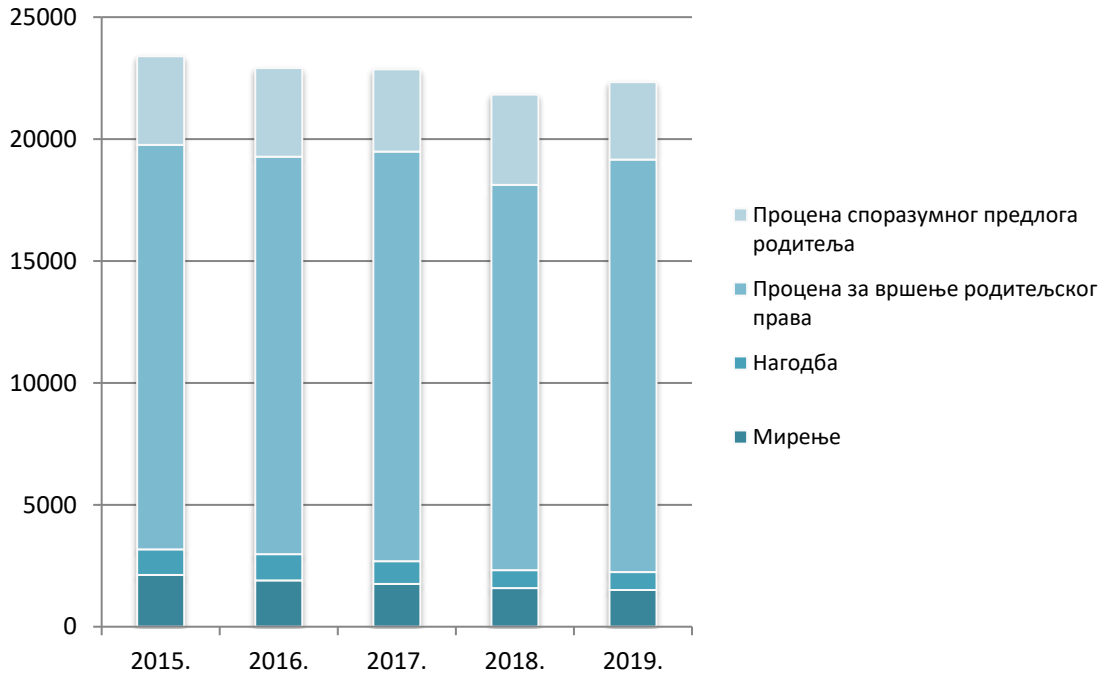

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.3 – Деца у поступцима у којима је ЦСР на захтев суда одлучивао о заштити права детета, 2019.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.4 - Предлози за лишење родитељског права и број деце за чије родитеље је покренут поступак лишења родитељског права, 2015 - 2019.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.5 - Решења о мерама надзора над вршењем родитељског права, 2015 – 2019.

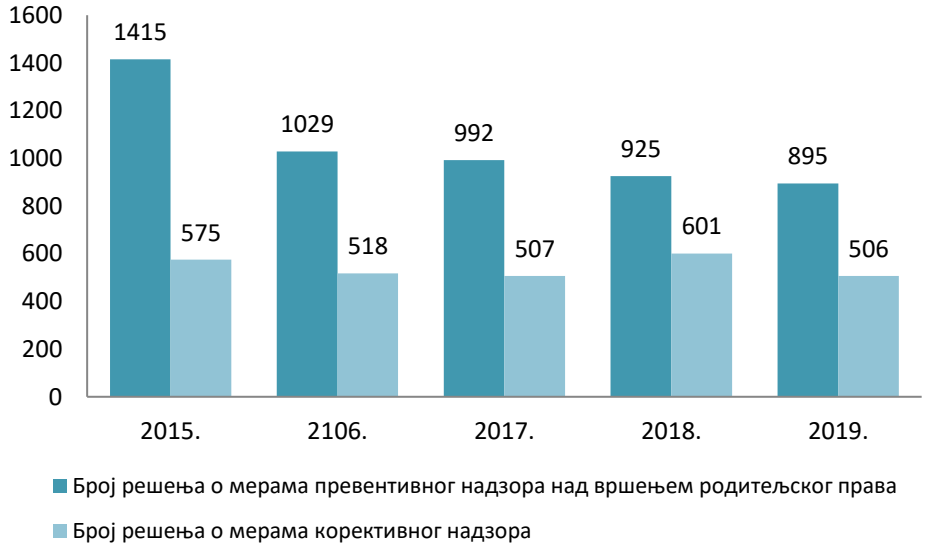

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.6 - Мере корективног надзора над вршењем родитељског права, 2015 - 2019.

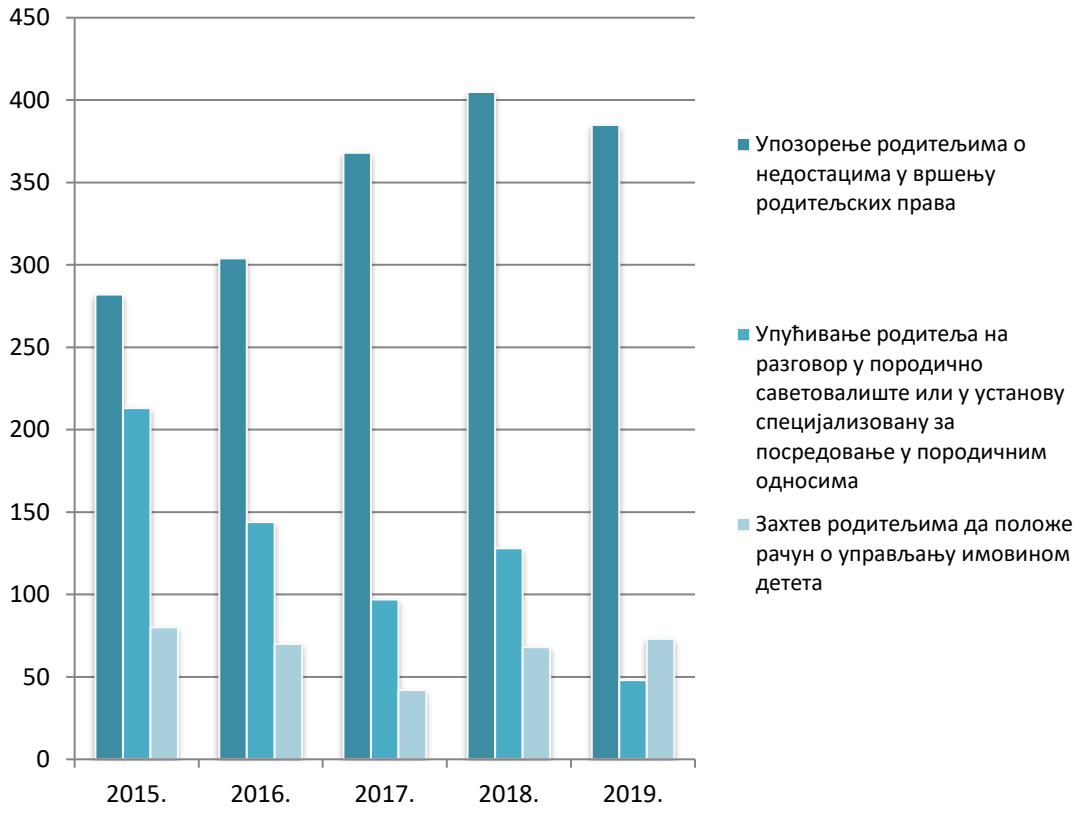

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.7 - Саветодавно усмеравање према врстама, 2015 - 2019.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.8 - Структура упута ЦСР за коришћење саветодавно–терапијских и социо–едукативних услуга, 2015 - 2019.

Извор: Извештаји ЦСР

ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Деца са сметњама у развоју[54] *су корисници услуга социјалне заштите ако имају сметње у развоју (телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно-језичке, социо-емоционалне, вишеструке), а њихове потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице.*

Сагледавање положаја и потреба деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите отежано је непостојањем општеприхваћене дефиниције деце са сметњама у развоју, неуједначеним критеријумима у различитим системима и неадекватом евиденцијом као последицом ових недостатака.

Деца са сметњама у развоју у систему социјалне заштите користе различите услуге и права[55]*. Деца са сметњама у развоју или њихови родитељи остварују*[56]*: Право на увећани дечји додатак*[57]*, право на посебну новчану накнаду*[58]*, право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом*[59]*, право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом*[60] *и накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради посебне неге детета*[61]*.*

На основу постојеће евиденције о деци са сметњама у развоју унутар система социјалне заштите, ***извештајем ће бити приказана деца са сметњама у развоју која остварују следећа права и услуге:***

- *додатак за туђу негу и помоћ, увећани додатак за туђу негу*
- *услуге смештаја (домски смештај, породични смештај, смештај у прихватилиште и предах)*
- *дневне услуге у заједници (дневни боравак, помоћ у кући, лични пратилац)*
- *услуге подршке за самосталан живот (становање уз подршку)*

Право на додатак за помоћ и негу другог лица (основни и увећани) *има лице коме је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању, неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје основне животне потребе*[62]*.*

---

[54] члан 41 ЗСЗ ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

[55] Домски и породични смештај, смештај у прихватилиште, новчана социјална помоћ, једнократне новчане помоћи, спорови око вршења родитељског права, подршка деци са проблемима у понашању, подршка жртвама занемаривања и насиља, итд.

[56] Подаци о остваривању ових права приказани су у поглављу «Издаци за дечију заштиту из буџета Републике Србије»

[57] члан 26 и 31 Закона о финансијској подршци породици с децом

[58] члан 94 ЗСЗ ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

[59] члан 35 Закона о финансијској подршци породици са децом

[60] члан 35 Закона о финансијској подршци породици са децом

[61] члан 35 Закона о финансијксој подршци породици са децом

[62] члан 92 и 93 ЗСЗ

Услуге социјалне заштите

Деца са сметњама у развоју користе услуге домског и породичног смештаја, смештаја у прихватилиште, а нормативи посебно дефинишу ***предах смештај за ову корисничкку групу деце.*** *Услуга предаха се пружа најдуже 45 дана у току календарске године, а може трајати најдуже 20 дана у континуитету, деци и младима са сметњама у развоју узраста од пет до 26 година живота[63].*

Дневне услуге у заједници[64] које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу намењене деци са сметњама у развоју су:

Услуге дневног боравка *доступне су различитим циљним групама, укључујући децу и младе са телесним инвалидитетом, односно интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом и надзором и подршком у одржању и развијању потенцијала, на начин који не омета њихово школовање[65].*

Услуге помоћи у кући *доступне су деци која имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора, при чему је породична подршка недовољна или није расположива[66].*

Лични пратилац *доступан је детету са инвалидитетом односно са сметњама у развоју, коме је потребна подршка за задовољавање основних потреба у свакодневном животу у области кретања, одржавања личне хигијене, храњења, облачења и комуникације са другима, под условом да је укључено у васпитно-образовну установу, односно школу, до краја редовног школовања, укључујући завршетак средње школе[67].*

Деци са сметњама у развоју су доступне услуге подршке за самосталан живот[68], односно ***услуга становања уз подршку*** *која је дуготрајно доступна деци са физичким инвалидитетом и интелектуалним или менталним тешкоћама, са навршених 15 година[69].*

Преглед најважнијих запажања:

- У току 2019. године на евиденцији ЦСР је 11.071 дете са сметњама у развоју. Удео деце са сметњама у развоју у укупном броју деце на евиденцији ЦСР је 5,6% и незнатно варира у протеклих пет година (Графикон 6.1).

- У полној структури деце са сметњама у развоју у 2019. години веће је учешће дечака са 60,1%, што је наставак тренда присутног у протеклих пет година (Графикон 6.2).

[63] Члан 27 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите
[64] У извештају су приказани подаци лиценцираних пружалаца услуге
[65] члан 68 и 69 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите
[66] члан 73 и 74 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите
[67] члан 83 и 84 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите
[68] У извештају су приказани подаци лиценцираних пружалаца услуге
[69] члан 88 и 89 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите

- У старосној структури у 2019. години доминирају деца узраста 6 - 14 година са 54,7%, а најмање су заступљена деца до три године године са 4,3%, што је такође наставак петогодишњег тренда (Графикон 6.3).

- Према врстама сметњи у развоју на евиденцији ЦСР у 2019. години, као и у протеклих пет година доминирају деца са телесним инвалидитетом са 41,5%. Следе деца са интелектуалним са 17,2% и вишеструким инвалидитетом са 15,8% (Графикон 6.4).

- Основни додатак за помоћ и негу другог лица у 2019. години користило је 3.867 деце са сметњама у развоју, а увећани 4.113 деце. У десетогодишњем периоду, број деце која су користила основни додатак за помоћ и негу другог лица порастао је за 23,9%, док је број деце која примају увећани додатак за помоћ и негу порастао за 29,3% (Графикон 6.5).

- Деца са сметњама у развоју доминирају у домском смештају у протеклих пет година. У 2019. години 73,9% деце на домском смештају су деца са сметњама у развоју (Графикон 6.6).

- У 2019. години услугу дневног боравка користило је укупно 1.663 корисника, од чега 310 деце[70]. Иако је број деце са сметњама у развоју која су користила услуге дневног боравка порастао за 134,9% у периоду од три године, удео деце у укупном броју корисника смањује се и у 2019. године износи 18,6% (Графикон 6.7). У узрасној структури деце корисника у протекле три године највише је деце основношколског узраста, у 2019. години износи 65,2% (Графикон 6.8). У полној структури у протекле три године доминирају дечаци, а 2019. године било их је 61%.

- Од укупног броја корисника који су у 2019. години користили услугу личног пратиоца, 94,5% су деца. Број деце корисника ове услуге порастао је за 131% у протекле три године (Графикон 6.9)[71]. У старосној структури доминирају деца основношколског узраста са 77,4% у 2019. години (Графикон 6.10). У полној структури континуирано је већи број дечака који у 2019. години чине 68,9%.

- Помоћ у кући у 2019. години користило је 97 деце, што је свега 0,6% од укупног броја корисника. У трогодишњем периоду удео деце је такође низак и не прелази 1% (Графикон 6.11). Иако је број корисника ове услуге у протекле три године порастао за 35,5%, број деце корисника је мањи за 4%[72]. У старосној структури 2019. године доминирају деца основношколског узраста са 60,8%, а у полној дечаци са 54,6% (Графикон 6.12).

---

[70] Годишњи извештај о пружању услуге дневног боравка за децу, младе и одрасле са инвалидитетом у 2019. години доставило је укупно 60 лиценцираних пружалаца услуге, 2018. 55, а 2017. године 29 пружалаца.

[71] Услугу личног пратиоца у 2019. години пружало је укупно 24, 2018. године 14, а 2017. године 7 лиценцираних пружаоца услуге

[72] Од 90 пружалаца ове услуге у 2019. години свега 13 је пружало услугу и за децу.

Графикон 6.1 – Деца са сметњама у развоју у односу на укупан број деце на евиденцији ЦСР, 2015 – 2019.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.2 – Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према полу, 2015 – 2019. (%)

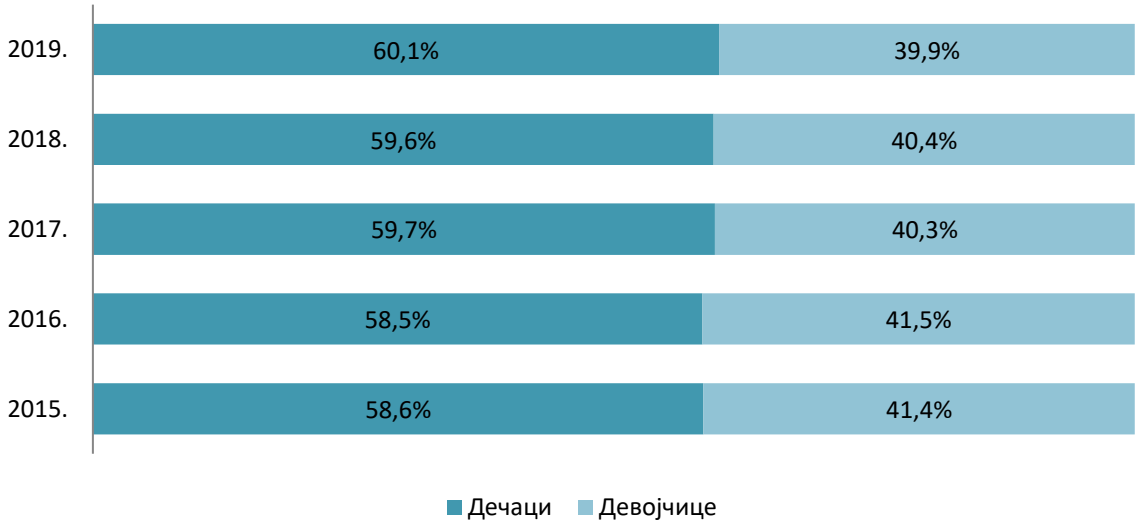

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.3 – Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према узрасту, 2015 – 2019., (%)

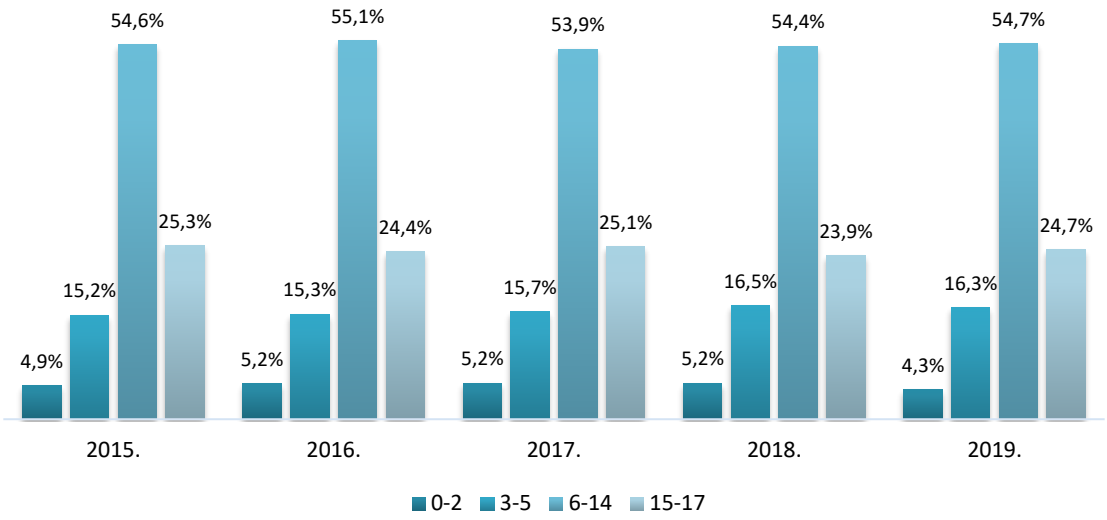

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.4 - Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према врсти сметњи, 2015 - 2019., (%)

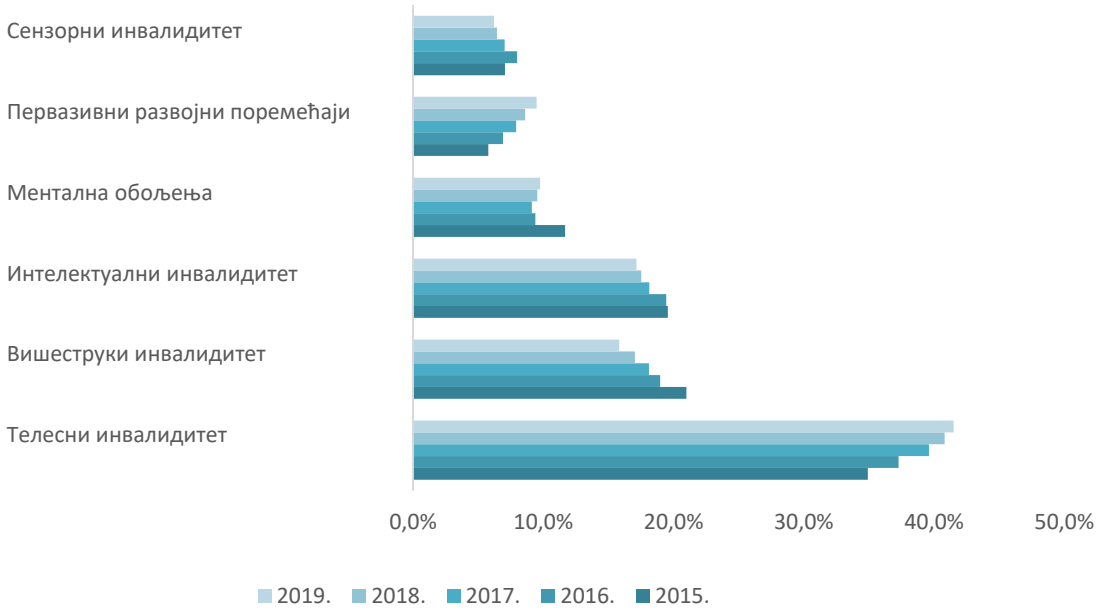

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.5 – Деца корисници основног и увећаног додатка за помоћ и негу другог лица, 2015 – 2019.

Извор: МРЗБСП

Графикон 6.6 – Проценат деце са сметњама у развоју на домском смештају, 2015 – 2019., (%).

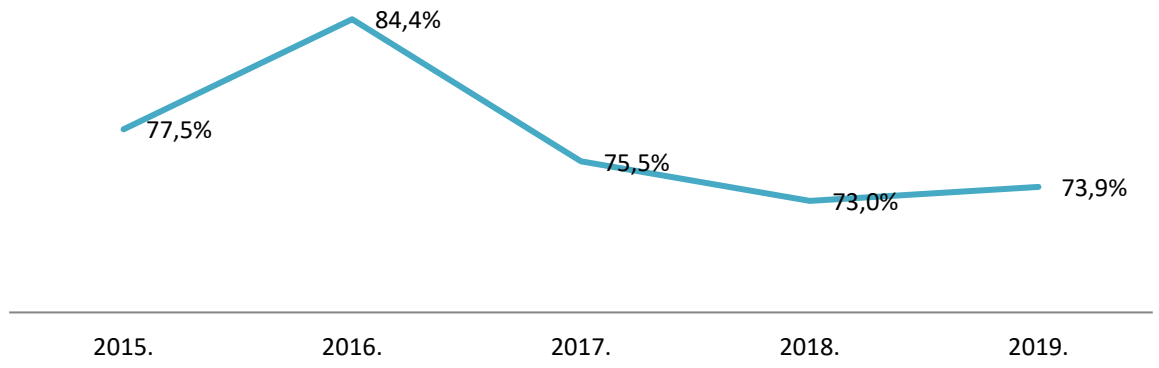

Извор: Извештаји установа за смештај деце и младих

Графикон 6.7 – Деца са сметњама у развоју која користе услуге дневног боравка у односу на укупан број корисника услуге, 2017-2019.

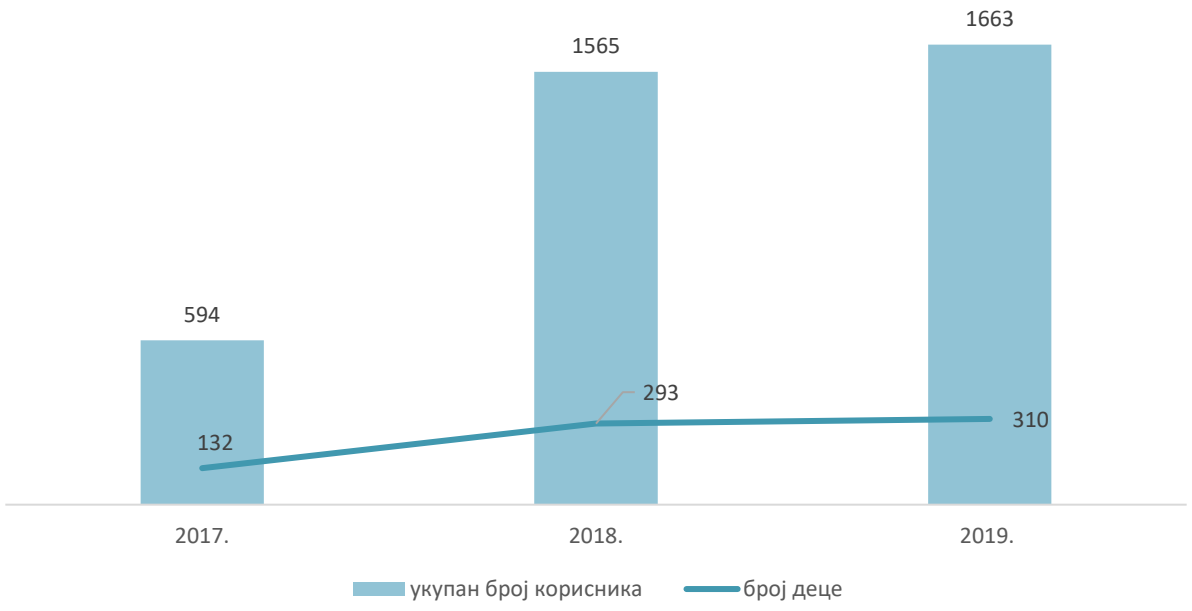

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.8 – Деца са сметњама у развоју која користе услуге дневног боравка према узрасту, 2017-2019.

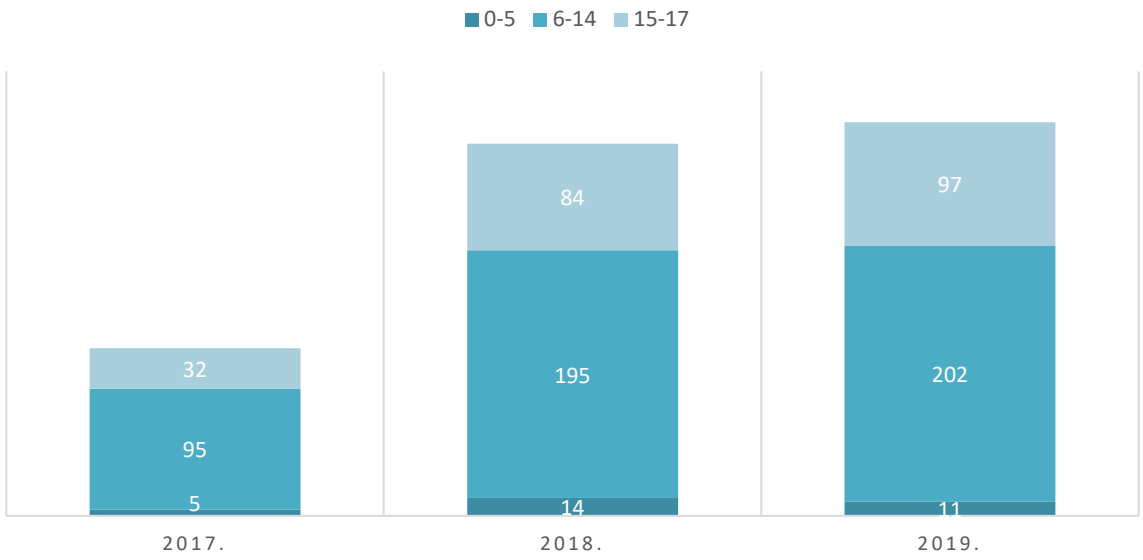

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.9 – Деца са сметњама у развоју која користе услугу лични пратилац у односу на укупан број корисника, 2017 - 2019.

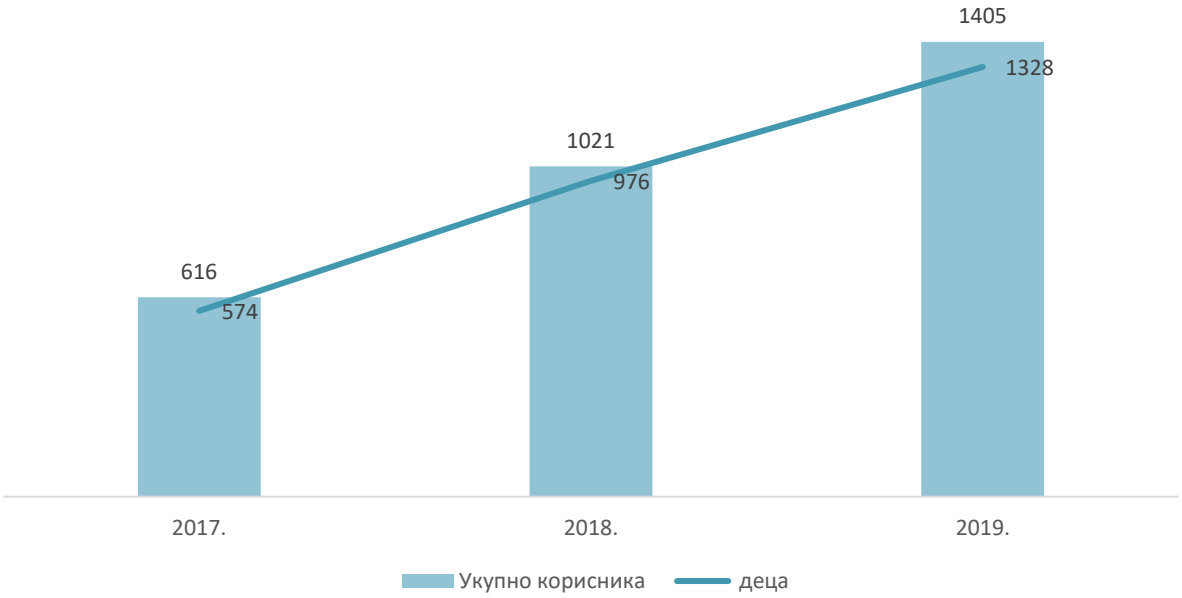

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.10 – Деца са сметњама у развоју која користе услугу лични пратилац према узрасту, 2017 - 2019.

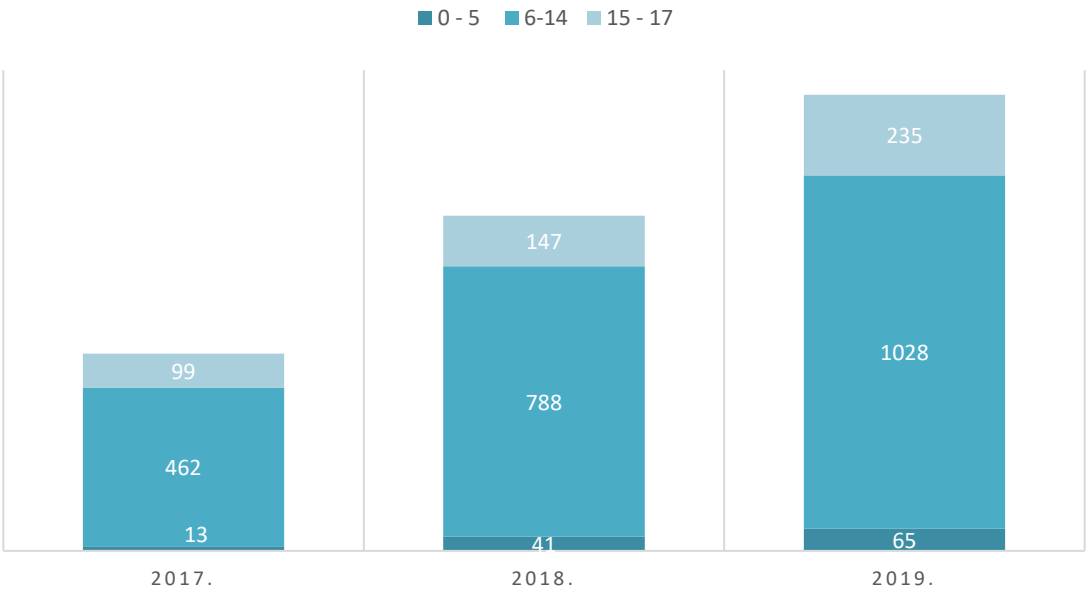

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.11 – Деца са сметњама у развоју која користе услугу помоћ у кући у односу на укупнан број корисника услуге, 2017 - 2019.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.12 – Деца са сметњама у развоју која користе услугу помоћ у кући према узрасту, 2017 - 2019.

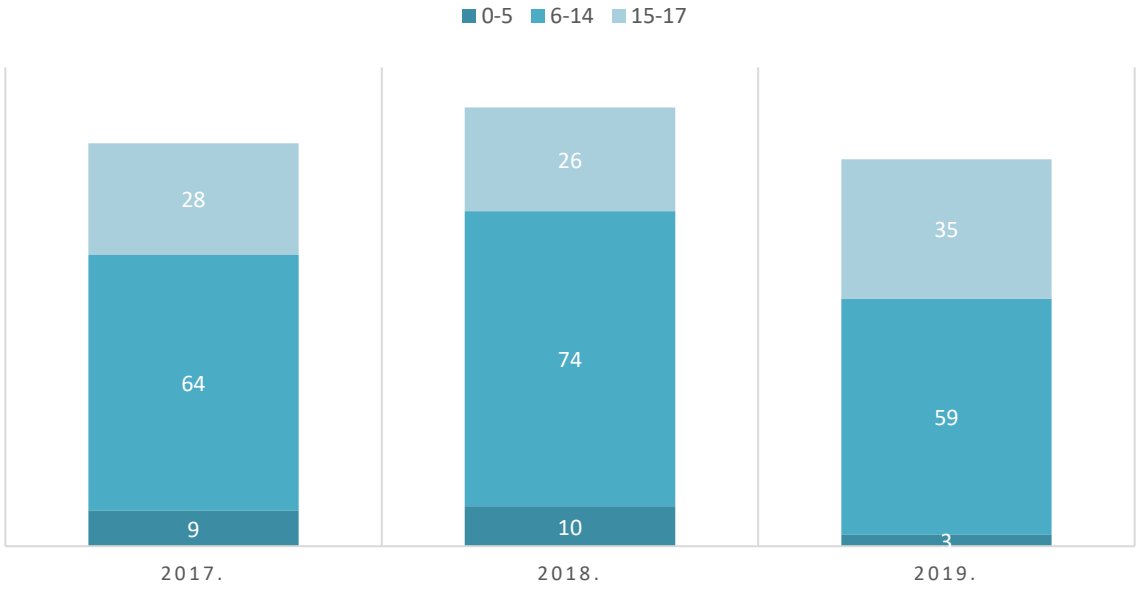

Извор: Извештаји ЛПЛУ

МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНА ДЕЦА

Корисник права или услуга социјалне заштите је појединац, односно породица која се суочава с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не може да достигне или да одржи квалитет живота или нема довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не може да их оствари својим радом, приходом од имовине или из других извора. Дете је корисник система социјалне заштите када му је услед породичних и других животних околности, угрожено здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не може да достигне оптимални ниво развоја.

Новчана социјална помоћ (НСП)

Право на новчану социјалну помоћ припада појединцу, односно породици, који својим радом, приходима од имовине или из других извора остварује приход мањи од износа новчане социјалне помоћи утврђеног законом[73]. Право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица:

1) ако нема других непокретности, осим стамбеног простора који одговара потребама појединца, односно породице и земљишта у површини до 0,5 хектара;

2) ако појединац, односно члан породице није продао или поклонио непокретну имовину или се одрекао права на наслеђивање непокретне имовине или ако је протекао период у којем би, од тржишне вредности непокретне имовине коју је продао, поклонио или се одрекао права на наслеђивање, могао обезбеђивати помоћ у смислу овог закона;

3) ако појединац, односно члан породице не поседује покретну имовину чијим коришћењем или отуђењем, без угрожавања основних животних потреба, може да обезбеди средства у висини шестоструког износа новчане социјалне помоћи која би му била утврђена по овом закону у моменту подношења захтева за новчану социјалну помоћ;

4) ако појединац, односно члан породице није закључио уговор о доживотном издржавању (чл. 82, Закон о социјалној заштити).

Појединац који није способан за рад, односно породица чији сви чланови нису способни за рад и једнородитељска породица имају право на увећану новчану социјалну помоћ[74] под условима предвиђеним овим законом.

Дечији додатак

Дечији додатак остварује један од родитеља који непосредно брине о детету, који је држављанин Републике Србије и има пребивалиште у Републици Србији или страни држављанин који има статус стално настањеног странца у Републици Србији за прво, друго, треће и четврто дете по реду рођења у породици, од дана поднетог захтева, под условима предвиђеним овим законом[75]. Право на увећани дечји додататак, под условима предвиђеним овим законом, имају једнородитељске породице и старатељи и родитељи детета са

[73] Закон о социјалној заштити – члан 81

[74] Закон о социјалној заштити – члан 85

[75] Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр.113 од 17.децембра 2017. и 50 од 29.јуна 2018.) – члан 26

сметњама у развоју и детета са инвалидитетом за које постоји мишљење Комисије, а које не користи услуге смештаја.

Накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу кориснике новчане социјалне помоћи

Деца предшколског узраста корисника новчане социјалне помоћи имају право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији, у висини учешћа корисника у цени услуге која се прописује одлуком јединице локалне самоуправе.[76]

Регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица

Деца предшколског узраста из материјално угрожених породица, као и деца без родитељског старања, деца са сметњама у развоју и деца са инвалидитетом која нису остварила право у складу са чл. 34, 35 и 36. овог закона имају, у зависности од материјалног положаја породице, право на регресирање трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији.

Начин и услове регресирања трошкова из става 1. овог члана утврђује надлежни орган јединице локалне самоуправе.[77]

Једнократна помоћ

Једнократна помоћ је помоћ која се обезбеђује лицу које се изненада или тренутно нађе у стању социјалне потребе, као и лицу које се упућује на домски или породични смештај, а које нема средства да обезбеди одећу, обућу и трошкове превоза неопходне за реализацију смештаја. Ближе услове и начин остваривања и висину једнократне помоћи прописује јединица локалне самоуправе.[78]

Преглед најважнијих запажања:

- У периоду 2012 – 2016. године[79] након почетног пораста броја породица са децом које користе новчану социјалну помоћ у прве две године, у 2014. години забележен је прекид тренда раста и смањење броја породица које примају НСП (Графикон 7.1). Тренд смањења броја породица са децом корисника НСП настављен је и у 2016. години.

- Укупан број породица са децом које примају НСП у 2016.[80] години износио је укупно 45.799 породица са укупно 92.135 деце (Графикон 7.2).

---

[76] Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр. 113 од 17. децембра 2017. и 50 од 29. јуна 2018.) – члан 36.
[77] Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр. 113 од 17. децембра 2017. и 50 од 29. јуна 2018.) – члан 37. став 1. и 2.
[78] Закон о социјалној заштити, члан 110.
[79] У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао са подацима за 2017, 2018. и 2019.
[80] У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао са подацима за 2017, 2018. и 2019.

- Удео деце у укупном броју корисника новчане социјалне помоћи је од 2015. године континуиран, у просеку 36,2%, а 2019. године износи 36,5% (Графикон 7.3).

- Удео породица са децом у укупном броју породица које користе НСП у 2016. години[81] износи 45% и такође се креће у оквиру вредности из претходних година (Графикон 7.4). Повећање удела породица са децом након законских промена 2011. године у стручној јавности објашњено је као последица промене скала еквиваленција[82].

- У 2016. години[83] 17.958 једнородитељских породица остваривало је право на новчану социјалну помоћ. У укупном броју породица са децом које примају НСП, удео једнородитељских породица у 2016. години износи 18% (Графикон 7.5).

- У 2019. години је право на дечији додатак остварило 290.166 деце и 147.863 породица. У протеклих пет година, број деце корисника дечијег додатка смањен је за 18,9%, а број породица корисника за 22,4% (Графикон 7.6).

- У структури деце која остварују дечији додатак у протеклих пет година доминира удео прворођене деце, у 2019. години 42,5%, док је континуирано најмањи удео четврторођене деце који у 2019. години износи 6% (Графикон 7.7), што кореспондира са дистрибуцијом деце по редоследу рођења у општој популацији.

Графикон 7.1 – Број породица с децом корисника НСП, 2012 – 2016.

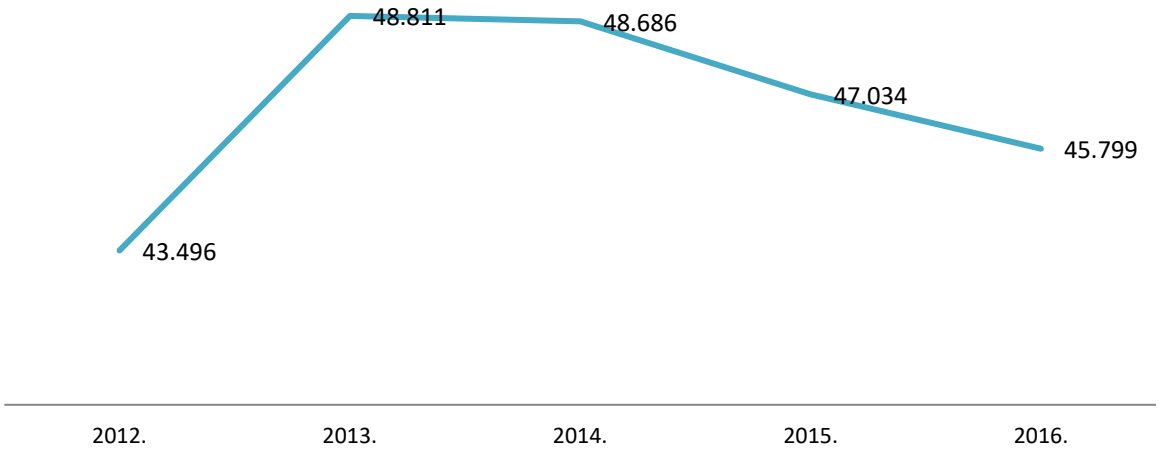

Извор: МРЗБСП

[81] У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао са подацима за 2017, 2018. и 2019.
[82] Које су „на почетку претходне деценије износиле, на пример, за четвртог и петог члана домаћинства свега 0,1, док се шести члан није уопште вредновао“, Матковић, Мијатовић, Станић 2013.
[83] У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао са подацима за 2017, 2018.и 2019.

Графикон 7.2 – Број деце и број породица с децом корисника НСП, 2012 – 2016.

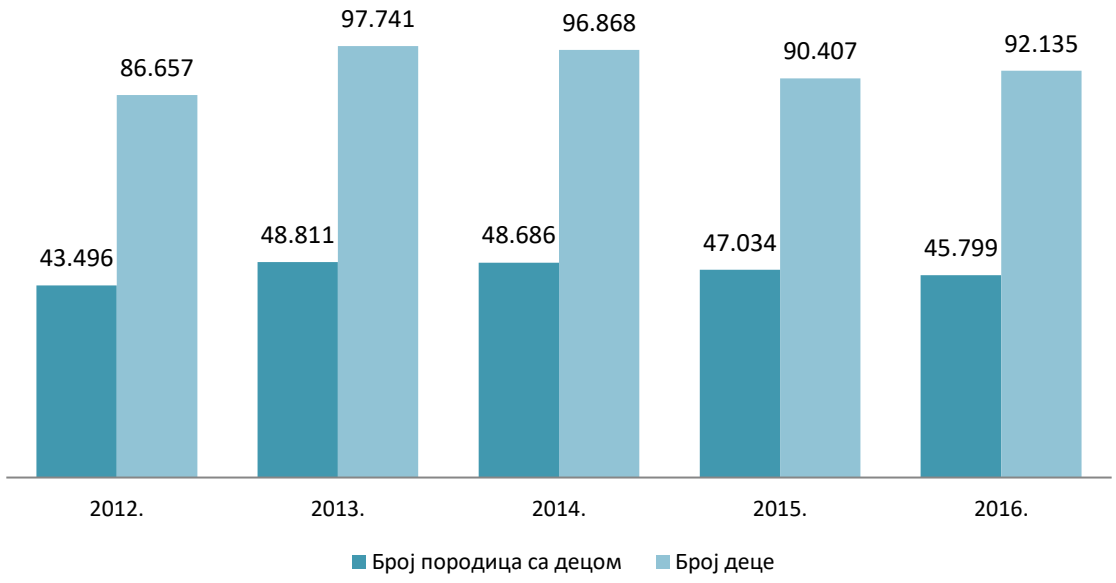

Извор: МРЗБСП

Графикон 7.3 – Корисници НСП према старости, 2015 – 2019. (%)

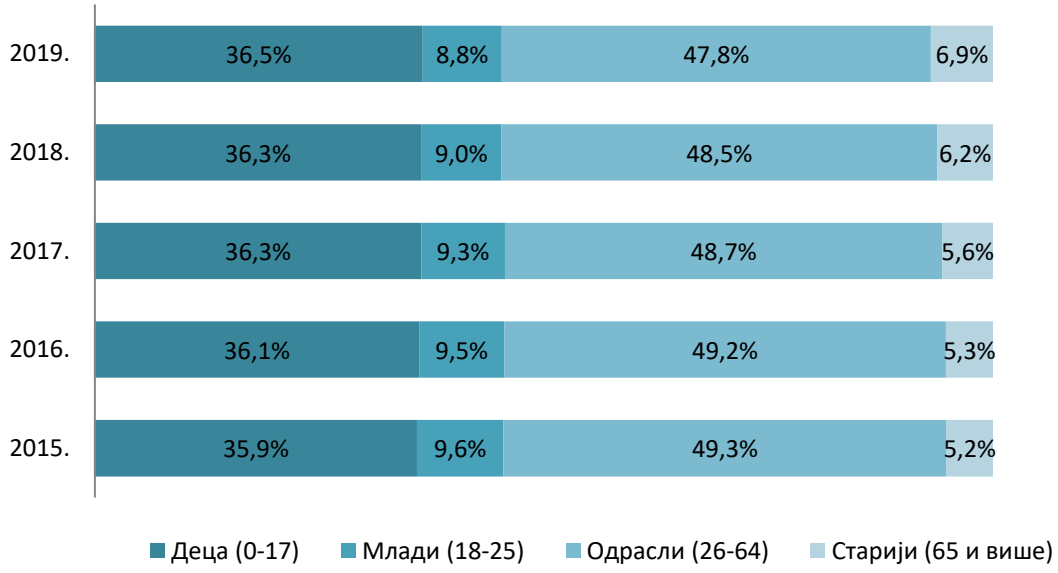

Извор: МРЗБСП

Графикон 7.4 – Структура породица корисника НСП, 2012 – 2016. (%)

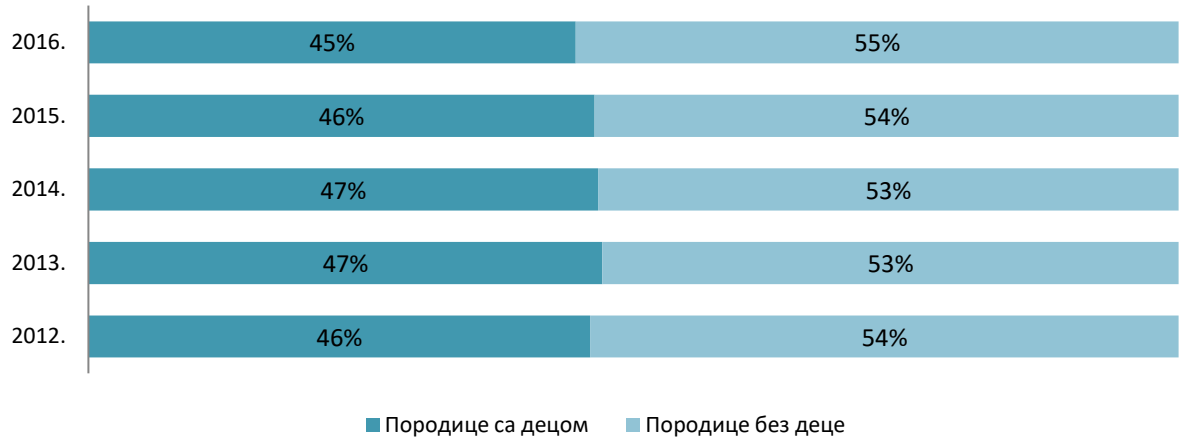

Извор: МРЗБСП

Графикон 7.5 – Удео једнородитељских породица у укупном броју породица корисника НСП, 2012 – 2016. (%)

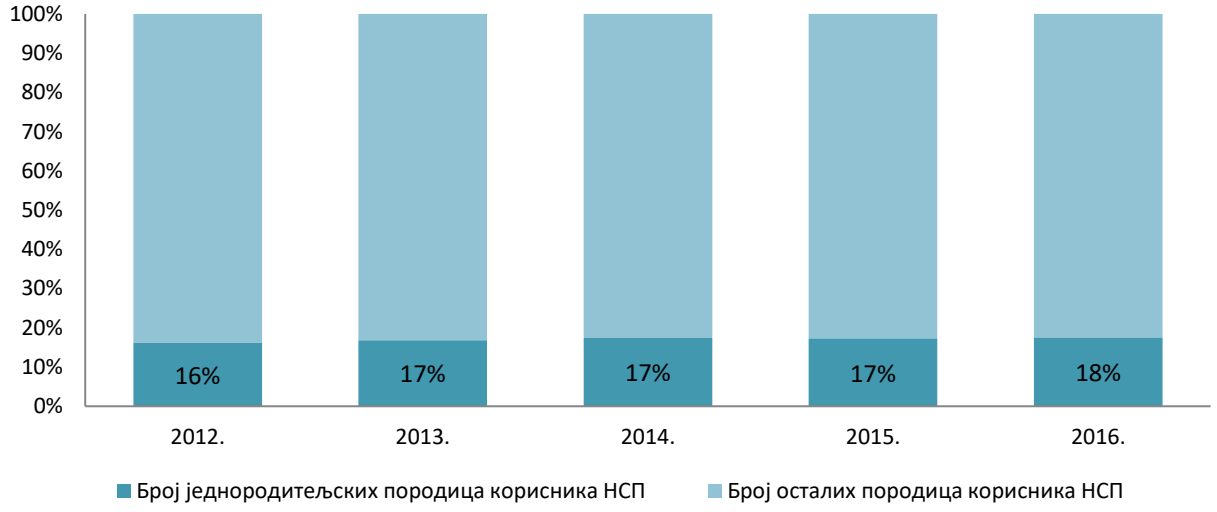

Извор: МРЗБСП.

Графикон 7.6 – Број деце и њихових породица корисника дечијег додатка, 2015 – 2019.

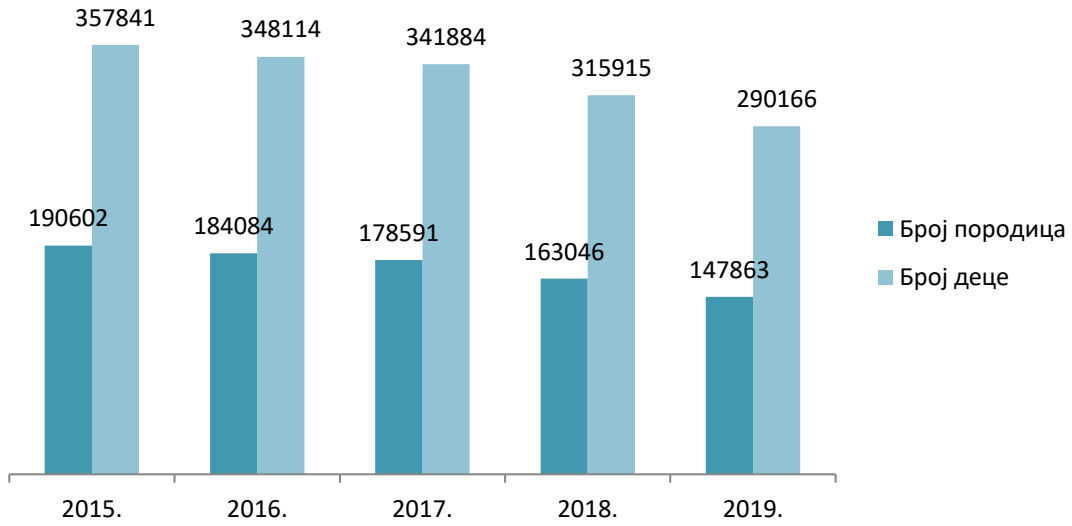

Извор: МРЗБСП

Графикон 7.7 – Удео деце корисника дечијег додатка према редоследу рођења, 2015 – 2019. (%)

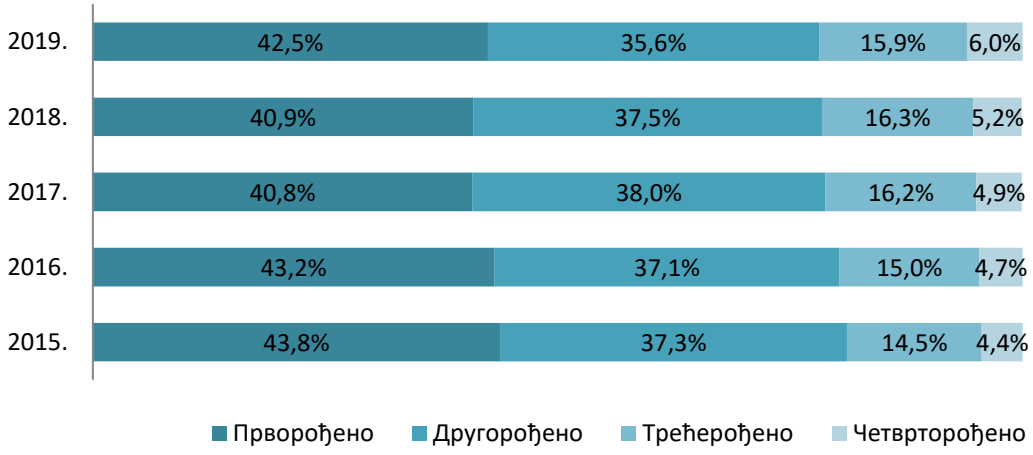

Извор: МРЗБСП

ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ[84]

Скупом издатака за дечију заштиту из буџета Републике Србије обухваћени су износи за новчана давања и ангажована средства за пружање услуге смештаја.

У групу издатака кроз новчана давања сврставају се:

1. *Новчана социјална помоћ намењена породицама са децом*
2. *Дечији додатак*
3. *Додатак за помоћ и негу другог лица*
4. *Родитељски додатак*
5. *Накнада зараде за време породиљског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета*
6. *Накнада трошкова боравка у предшколској установи (за децу без родитељског старања, децу са сметњама у развоју и децу са инвалидитетом)*
7. *Регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица*

У групу ангажованих средстава за пружање услуга смештаја сврставају се:

1. *Издаци за смештај деце у установе социјалне заштите*
2. *Издаци за породични смештај деце*

Накнада зараде *не представља меру социјалне политике, већ служи усклађивању рада и родитељства. Међутим, у постојећим околностима ова мера има и популациони карактер, јер омогућава родитељима, односно будућим родитељима да достигну жељени број деце у породици. Мајка, односно отац детета, уколико испуњавају законом прописане услове могу остварити пун износ накнаде зараде (уговорену зараду увећану за минули рад) у трајању од 365 дана од рођења првог и другог детета, односно две године за рођење трећег и сваког наредног детета. Када је реч о накнади која се односи на одсуство са рада ради посебне неге детета, а која се може остварити уколико дете има сметње у психо-физичком развоју важно је напоменути да се пун износ накнаде зараде, под законом прописаним условима, исплаћује до навршених пет година живота детета.*

Родитељски додатак *такође није мера социјалне, већ популационе политике. Остварује га мајка за рођење првих четворо деце (у посебним околностима отац детета). Као инструмент популационе политике треба да допринесе достизању жељеног броја деце у породици и побољшању наталитета у Републици Србији.*

[84] Овај део извештаја односи се на податке из 2016. године, јер подаци за 2017., 2018. и 2019. годину нису били доступни

Преглед најважнијих запажања:

- Укупни издаци за дечију заштиту из буџета РС у 2016. години износили су 63,44 милијарде динара, што представља повећање од 1% у односу на претходну годину (Табела 8.1).

- У укупним издацима за дечију заштиту из буџета РС у 2016. години новчана давања су учествовала са уделом од 92,56% (Графикон 8.1).

- Као и у претходним годинама, у новчаним давањима која имају утицај на побољшање положаја деце у 2016. години са 51,83% доминирају издаци за накнаду зарада за време породиљског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета, затим издаци за дечији додатак са 21,19%. Издвајања за новчану социјалну помоћ учествују са 12,31%, а родитељски додатак са 12,30% (Графикон 8.2).

- У издацима за смештај деце у оквиру система социјалне заштите, породични смештај заузима удео од 72,2%, док се преостали удео од 27,8% односи на смештај деце у установе социјалне заштите (Графикон 8.3). Исти однос је забележен и претходних година. Износ за издвајања за породични смештај приказан у Табели 8.2, обухвата неколико накнада и права, а између осталог и накнаду за издржавање свих корисника (деце, младих, одраслих и старијих лица), јер Сектор за економско-финансијске послове Министарства није био у могућности да издвоји накнаду за издржавање деце од укупних издатака за све кориснике.

Табела 8.1 – Врста и износи издатака за дечију заштиту из буџета РС у 2016. (у РСД)

Врста издатака	Износ у 2016. (у РСД)
Новчана социјална помоћ	7.226.387.904,00
Дечији додатак	12.446.146.266,27
Додатак за негу и помоћ другог лица (основни и увећани)	1.297.576.915,44
Родитељски додатак	7.221.655.852,00
Посебна новчана надокнада	82.591.710,40
Накнада зараде за време породиљског одсуства, одуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета	30.435.281.932,63
Накнада трошкова боравка у предшколској установи (за децу без родитељског старања и децу са сметњама у развоју)	13.380.135,17
Укупно за новчана давања	**58.722.948.715,91**
Смештај у установу социјалне заштите	1.313.637.000,00
Породични смештај	3.407.458.582,63
Укупно за смештај	**4.721.095.582,63**
УКУПНИ ИЗДАЦИ	**63.444.044.298,54**

Извор: МРЗБСП

Графикон 8.1 – Структура издатака за дечију заштиту из буџета РС према групама издатака, 2014 - 2016. (%)

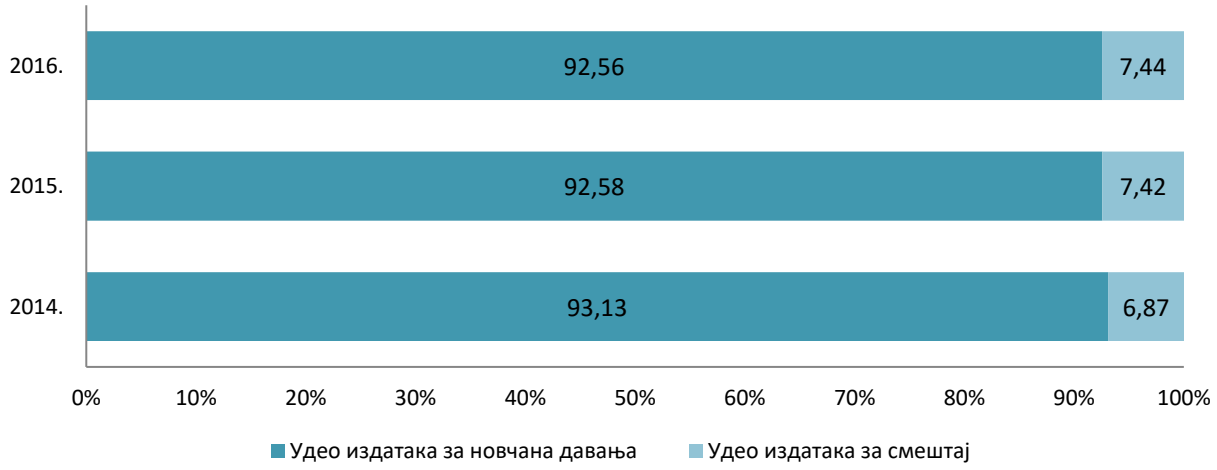

Извор: МРЗБСП

Графикон 8.2 – Структура новчаних давања за дечију заштиту из буџета РС у 2016. (%)

Извор: МРЗБСП

Графикон 8.3 – Структура издатака из буџета РС за смештај деце према врсти смештаја у 2016. (%)

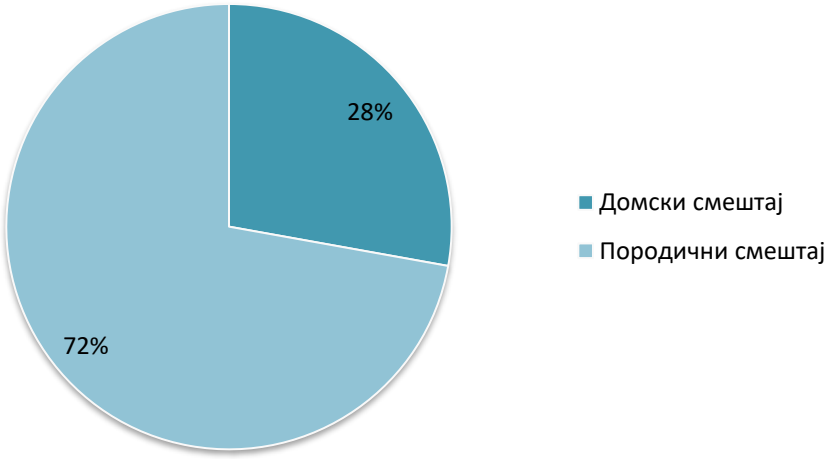

Извор: МРЗБСП